

HUK209U-ANAYASA HUKUKU

Ünite 1: Anayasa Kavramı, Anayasacılık Akımı ve Anayasa Çeşitleri

ANAYASA KAVRAMI

1. Anayasa nedir?

Cevap: Anayasa, en basit tanımıyla, bir devletin temel örgütleniş tarzını, organlarını, bu organlar arasındaki ilişkileri ve devletle birey arasındaki ilişkilerin temel kurallarını belirleyen üstün bir kanundur.

2. Anayasa tanımında yer alan “üstün” sözcüğünün ifade ettiği anlam nedir?

Cevap: Anayasa tanımındaki “üstün” sözcüğünün ifade ettiği anlam, anayasayı yapma ve değiştirme yöntemlerinin, olağan kanunlardakinden farklı oluşudur.

3. Anayasa hukuku nedir?

Cevap: Anayasa hukuku, anayasa ve onunla yakından ilgili diğer hukuki mevzuatı açıklayan, yorumlayan ve sistemleştiren bir hukuk bilimidir.

4. Anayasa hukukçusunun ilgi ve çalışma alanının neler kapsamaktadır?

Cevap: Anayasa hukukçusunun ilgi ve çalışma alanı sadece anayasa metnini değil, ülkenin anayasal ve siyasal hayatıyla çok yakından ilgili olan, seçim kanunları, siyasi partiler kanunları, yasama meclisleri içtüzükleri ve temel hakları düzenleyen kanunlar gibi diğer kanunları da içine alır. Bunların dışında, diğer hukuk dallarında olduğu üzere, yargı kararları (içtihatlar) ve bilimsel eserler (doktrin) anayasa hukukunun da önemli kaynaklarındandır. Özellikle, anayasa yargısının, diğer bir deyimle kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetiminin mevcut olduğu ülkelerde, anayasa mahkemelerinin veya bu görevi gören yüksek mahkemelerin kararları, mutlaka incelenmesi gereken bir kaynak oluşturur.

ANAYASACILIK AKIMININ DOĞUŞU

5. Dünyadaki ilk anayasa metni hangisidir?

Cevap: Dünyada ilk yazılı anayasa metni, İngiliz ihtilali sırasında kabul edilmiş ve ömrü pek kısa sürmüş olan “Instrument of Government” (Hükûmet Aracı) adlı bir belgedir.

6. Bugünkü anlamda ilk anayasalar hangileridir?

Cevap: Bugünkü anlamda ilk anayasalar, 1787 ABD, 1791 Fransa anayasalarıdır.

7. İlk Osmanlı-Türk Anayasası'nın adı ve tarihi nedir?

Cevap: İlk Osmanlı-Türk Anayasası da 1876 yılında kabul edilmiş olan “Kânûn-i Esâsî” dir.

8. Anayasa kavramının ve anayasacılık akımının 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmasının nedenleri nedir?

Cevap: 18. yüzyılın sonlarında, siyasal düşüncenin laikleşmesi ve burjuva sınıfının yükselişi, bu akımı doğuran etkenler arasındadır.

9. Toplum sözleşmesi nedir?

Cevap: Toplum sözleşmesi, insanların hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, bir kısım haklarını üstün bir otoriteye (devlete) devretmeleridir.

10. 17. ve 18. yüzyıllarda devletin kökenini açıklamak üzere Hobbes, Locke ve Rousseau gibi önemli düşünürler tarafından ortaya atılan “toplum sözleşmesi” teorilerinin ortak noktası nedir?

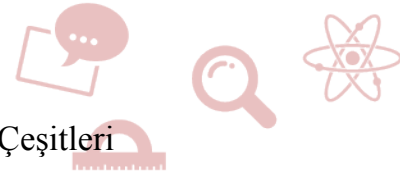
Cevap: Toplum sözleşmesi teorilerinin ortak noktası, devletin ortaya çıkmasından önce insanların bir “tabiat hâlinde” yaşadıkları ve bu döneme zorunlu olarak fiziksel gücün hâkim olduğudur. Bir noktada insanlar, bu güvensiz ve anarşik durumdan kurtulmak, hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, üstün bir otorite kurmaya, diğer bir deyimle devleti yaratmaya karar vermişlerdir ki buna, toplum sözleşmesi adı verilmektedir. Burada kastedilen, maddi anlamda bir sözleşme, yani toplum üyelerinin fiziki olarak bir araya gelip böyle bir sözleşme imzalamaları değil, varsayımsal anlamda bu yönde bir toplum iradesinin oluşmasıdır. Bu sözleşme ile toplum üyeleri, bir kısım haklarını (bazı yazarlara göre haklarının tümünü) bu üstün otoriteye devretmişler, bunun karşılığında da güvenliklerini ve bir kısım haklarının devletçe korunmasını sağlamışlardır. Bu anlamda yazılı anayasa, bir bakıma, toplum sözleşmesinin biçimselleştirilmiş ve hukukileştirilmiş şeklidir.

11. Anayasacılık nedir?

Cevap: Anayasacılık, devlet iktidarının yazılı bir anayasa ile sınırlandırılması amacını güden siyasal bir akımdır.

12. Anayasacılık akımının oluşumunda burjuva sınıfının etkisi nasıl gerçekleşmiştir?

Cevap: Anayasacılık akımının kökeninde yatan olgulardan biri, kıtalararası deniz ticaretinin gelişmesiyle birlikte ekonomik gücü büyük ölçüde artan bir ticari (daha sonra da endüstriyel) burjuva sınıfının ortaya çıkmasıdır. Orta Çağ'ın, aristokrasi (soylular) sınıfının, daha sonraları da mutlak hükümdarların hâkimiyetine dayanan devlet ve hukuk düzeninde, bu yeni burjuva sınıfının iktidardaki payı çok önemsizdi. Ayrıca başta mülkiyet hakkı olmak üzere temel hakları da hukuki güvenceden yoksundu. Bu anlamda 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl “demokratik devrimleri” özü bakımından burjuva devrimleridir. Bu devrimlerle burjuvazi, aristokrasiyi tasfiye etmek, hükümdarlığı da ya ortadan kaldırmak veya onun yetkilerini sınırlandırmak suretiyle, kendi hak ve hürriyetlerini güvence altına almaya çalışmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan yazılı anayasalar, bu büyük sosyal dönüşümü hukuken tescil eden belgelerdir. Amerikalı siyasal bilimci Barrington Moore, bunu “Burjuvazi yoksa demokrasi de olmaz.” cümlesiyle veciz şekilde ifade etmiştir.

HUK209U-ANAYASA HUKUKU

Ünite 1: Anayasa Kavramı, Anayasacılık Akımı ve Anayasa Çeşitleri

ANAYASAL DEVLET VE KUVVETLER AYRILIĞI

13. Fransız düşünür Montesquieu, devletin yasama, yürütme ve yargı iktidatlarını nasıl tanımlamaktadır?

Cevap: Yasama iktidarı, genel ve objektif hukuk kuralları koyma iktidarı; yürütme iktidarı, bu kuralları somut ve bireysel durumlara uygulama iktidarı; yargı iktidarı da bu kuralların uygulanmasından doğan hukuki ihtilafları çözme iktidarıdır.

14. Fransız düşünür Montesquieu ve onun izleyenlere göre yasama, yürütme ve yargı iktidatlarının dağılımı nasıl olmalıdır?

Cevap: Montesquieu ve onu izleyenlere göre, birey hak ve hürriyetlerinin korunabilmesi ve güvence altına alınabilmesi için, yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrı devlet organlarına verilmesi gereklidir.

15. Yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin aynı elde toplanmasının sakıncaları nelerdir?

Cevap: Bu kuvvetlerden ikisinin, hele üçünün aynı elde toplanması hâlinde, bundan istibdat yönetimi doğar. Kuvvetlerin ayrılmış olduğu bir ülkede, bu kuvvetlerin birbirlerini frenlemesi ve dengelemesi (checks and balances) sayesinde, birey hürriyetleri devlete karşı korunmuş olur.

16. Montesquieu için ilham kaynağı olan dönemin İngiliz hükûmetinde kuvvetler ayrılığı ne şekilde gerçekleşmiştir?

Cevap: Montesquieu için ilham kaynağı olan dönemin İngiliz hükûmet sisteminde, yürütme yetkisi kralda, yasama yetkisi oy hakkına sahip olan halk sınıflarınca (esas itibarıyla burjuvazi) seçilen parlamentoda, yargı yetkisi ise bağımsız mahkemelerdedir.

17. Çağımızda, parlamenter sistemlerde yasama-yürütme ilişkisi genel olarak ne şekilde gerçekleşmektedir?

Cevap: Çağımızdaki demokratik gelişme, özellikle parlamenter rejimi (yani hükûmetin parlamentoya karşı sorumlu olduğu bir yönetim biçimini) benimsemiş ülkeler bakımından, yasama-yürütme ayrılığını büyük ölçüde yapay hâle getirmiştir. Çünkü bu yönetim sisteminde hükûmet (Bakanlar Kurulu) parlamentoya karşı siyasal açıdan sorumludur. Diğer bir deyimle hükûmet, ancak parlamentonun güvenine sahip olduğu sürece görevini sürdürebilir; bu güveni kaybettiğinde de iktidardan düşer. Öte yandan, günümüzün demokrasisi, partiler demokrasisidir. Parlamento seçimlerinde çoğunluğu kazanan parti (veya partiler bloku) doğal olarak hükûmeti de oluşturduğundan, bu iki organ, çoğunluk partisi aracılığıyla birbirlerine bağlanmaktadır. Dolayısıyla, çağdaş parlamenter rejimler açısından, bir yasama-yürütme ayrılığından değil, bu iki organ arasında sıkı bir işbirliğinin varlığından söz etmek daha doğru olur. Nitekim parlamenter rejimler, genellikle, “yumuşak kuvvetler ayrılığı rejimleri” olarak nitelendirilmektedir.

18. Başkanlık sistemlerinde yasama-yürütme ayrılığı ne şekilde gerçekleşmektedir?

Cevap: Başkanlık rejimlerinde, yasama-yürütme ayrılığı, daha gerçek bir anlam taşır. Bu sistemde yürütme yetkisinin sahibi olan Başkan ile yasama yetkisinin sahibi olan meclis (ABD’de Kongre) halk tarafından ayrı ayrı seçilmektedir. Ayrıca ne Başkanın Kongre’yi feshetme, ne de Kongre’nin Başkanı düşürme yetkisi vardır. Dolayısıyla, yasama ve yürütme kuvvetleri, parlamenter rejimdekine oranla, daha sert ve keskin şekilde ayrılmışlardır.

19. “Sert kuvvetler ayrılığı rejimi” hangi sistemlere verilen addır?

Cevap: Başkanlık sistemlerine “sert kuvvetler ayrılığı rejimleri” adı verilmektedir.

20. Parlamenter rejim ile başkanlık rejiminin yargı kuvveti konusundaki ortak yanı nedir?

Cevap: İster parlamenter rejim, ister başkanlık rejimi olsun, her ikisinde de yargı organının bağımsızlığı demokratik bir rejimin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Bağımsız ve tarafsız bir yargı organı mevcut olmadıkça, hukuk devletin gerçekleşmesi ve birey hak ve hürriyetlerinin etkili şekilde korunması mümkün değildir.

21. Anayasacılık akımının ortaya çıkmasındaki temel amaç nedir?

Cevap: Anayasacılık akımının ortaya çıkmasındaki temel amaç, devletin mutlak iktidatını birey hürriyetleri lehine sınırlandırmaktır.

22. Sınırlı devlet ne anlama gelmektedir?

Cevap: Sınırlı devlet, devlet iktidarının kişisel özgürlükler lehine etkin bir şekilde sınırlandırılmış olduğu devlettir. Nitekim “sınırlı devlet” deyişi, literatürde “anayasal devletin” anlamdaşı olarak kullanılmaktadır.

FEDERALİZM VE YERİNDEN YÖNETİM

23. Kuvvetler ayrılığı kavramı ne anlama gelmektedir?

Cevap: Kuvvetler ayrılığı, devlet iktidarının yatay düzeyde, yani aynı merkezî devlet yapısının üç unsuru arasında bölüşülmesi olarak tanımlanabilir.

24. Dikey iktidar bölüşümü ne demektir?

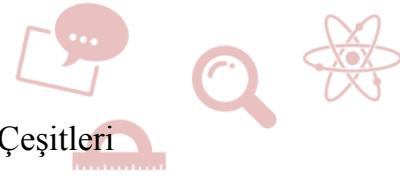
Cevap: Devlet iktidarının dikey düzeyde, yani merkezî bir devletle onu oluşturan çeşitli üniteler arasında paylaştırılmasını temel alan modele, dikey iktidar bölüşümü adı verilmektedir.

25. Dikey iktidar bölüşümünün çeşitleri nelerdir?

Cevap: Dikey bölüşümün iki şekli, federalizm ve yerinden yönetimdir. Bu ikisi arasında bir orta yol olarak, bölgesel (regional) yönetimden de söz edilebilir.

26. Dikey iktidar bölüşümünün en gelişmiş şekli nedir?

Cevap: Dikey iktidar bölüşümünün en gelişmiş şekli federalizmdir.

HUK209U-ANAYASA HUKUKU

Ünite 1: Anayasa Kavramı, Anayasacılık Akımı ve Anayasa Çeşitleri

27. Üniter (tekçi) devlet ile federal devlet arasında, anayasa, yasama, yürütme ve yargı alanlarında ne gibi farklılıklar vardır?

Cevap: Üniter devlette tek bir anayasa, tek birer yasama, yürütme ve yargı organı ve ülkenin tümünde bir örnek şekilde uygulanan tek bir hukuk sistemi mevcuttur. Federal devlette ise birliği oluşturan ünitelerden her birinin (ABD’de bunlara “states” yani devlet denilmektedir) kendisine özgü anayasası, yasama, yürütme ve yargı organları ve kendi hukuku vardır.

28. Federal devlet ile onu oluşturan üniteler arasında anayasanın oluşturulması açısından ne tür bir bağlayıcılık mevcuttur?

Cevap: Federal devleti oluşturan ünitelerin kanunları, federal anayasaya ve federal kanunlara aykırı olamaz. Ancak bunlara aykırı olmamak şartıyla, her ünite, kendi iç işleyişini düzenlemekte serbesttir.

29. Yerel yönetim birimlerinin yetki ve görev alanlarının belirlenmesi bağlamında üniter (tekçi) devlet ile federal devlet arasında ne gibi farklar vardır?

Cevap: Üniter devlette merkezî yasama organı, kural olarak, yerel yönetim birimlerinin yetki ve görev alanlarını serbestçe belirleyebildiği hâlde, federal devlette merkezî devletle federe devletler arasındaki yetki bölüşümü, federal anayasa ile düzenlenmiş, dolayısıyla federe devletlerin görev ve yetki alanları anayasal güvence altına alınmıştır.

30. Federal devletlerde, yerel yönetimlerin yetki ve görev alanlarının belirlenmesi (yetki bölüşümü) hangi yöntemlerle yapılmaktadır?

Cevap: Federal devletlerde yetki bölüşümü, ya federal anayasada merkezî devlete ait yetkilerin sayılarak geri kalanların tümünün federe devletlere bırakılması ya da federe devletlerin yetkilerinin sayılarak geri kalanlarının merkezî devlete bırakılması şeklinde gerçekleştirilebilir.

31. ABD ve Kanada federal devletleri arasında yetki bölüşümü anlamında ne gibi bir fark vardır?

Cevap: Yetki bölüşümü ABD’de federal anayasada merkezî devlete ait yetkilerin sayılarak geri kalanların tümünün federe devletlere bırakılması, Kanada’da ise federe devletlerin yetkilerinin sayılarak geri kalanlarının merkezî devlete bırakılması şeklinde gerçekleştirilmektedir.

32. Yasama organının oluşumu bakımında üniter devlet ile federal devlet arasında nasıl bir fark vardır?

Cevap: Federal devlette federe devletler, federal devlet iradesinin oluşumuna devlet olarak katılırlar. Bunun yolu, federal devletlerde yasama organının mutlaka iki meclisli olması, nüfus esasına göre halkı temsil eden birinci meclislerin yanında federe devletleri, çoğu zaman eşit şekilde devletler olarak temsil eden bir ikinci meclisin bulunmasıdır. Kısacası, federal devletlerde iki meclis sistemi, federalizmin doğal sonucudur. Üniter devletlerde

ise böyle bir zorunluluk yoktur. Üniter devletler tek meclisli veya iki meclisli olabilirler.

33. ABD’de yasama organının oluşumu ne şekilde gerçekleşmektedir?

Cevap: ABD’de yasama organı (Kongre), nüfus esasına göre halkı temsil eden Temsilciler Meclisi ve federe devletleri temsil eden Senato olmak üzere, iki meclisten kuruludur. Senato’da bütün federe devletler, nüfusları ne olursa olsun, ikişer senatörle temsil edilirler.

34. Günümüzde çağdaş üniter devletlerin, yerel yönetimler konusunda federal devletlere yaklaştıran eğilimleri nelerdir?

Cevap: Çağımızda bütün üniter devletler, daha geniş veya daha dar ölçüde olmak üzere, yerinden yönetim ilkesine yer vermişlerdir. Bu ilke, merkezî devletin bazı yetki ve görevlerinin, bölge yönetimleri, iller ve bölgeler gibi yerel birimlere aktarılması anlamına gelir. Gerçekten, çağdaş demokrasilerde gözlemlenen bir eğilim, yerel demokrasi eğilimi, yani yerel yönetim birimlerinin yetki ve görevlerinin genişletilmesidir.

35. Bölgesel yönetim sistemi nedir?

Cevap: Bölgesel yönetim sistemi, yerinden yönetim sisteminin daha ileri bir şekli olan; bölgelere, federe devletler düzeyinde olmasa da oldukça geniş yetkiler ve özerklik tanıyan bölgesel sistemdir. Bunun çağdaş örnekleri arasında İspanya, İtalya ve Birleşik Krallık yer almaktadır.

YAZILI-YAZISIZ VE SERT-YUMUŞAK ANAYASA AYRIMI

36. Yumuşak anayasa nedir?

Cevap: Yumuşak anayasa, yapılması ve değiştirilmesi, tamamen olağan (adi) kanunlarla aynı yöntemlere tabi olan anayasadır.

37. Günümüzde yumuşak anayasa örneklerine pek rastlanamamasının gerekçeleri nelerdir?

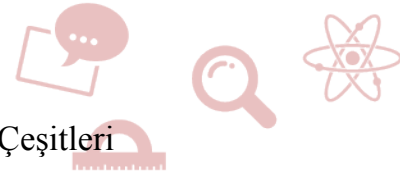
Cevap: Günümüzde, bu tür anayasaların hemen hiçbir örneği yoktur. Bunun nedeni, yumuşak anayasa tanımında yer alan, devletin temel yapısını ve devlet içindeki iktidar bölüşümünü belirleyen ve bu niteliği itibarıyla bir çeşit toplum sözleşmesi mahiyeti taşıyan bir kanunun, olağan kanunlar gibi kolayca değiştirilebilmesi tanımının, anayasacılık düşüncesinin amacıyla çelişkili olmasıdır.

38. Katı anayasa nedir?

Cevap: Katı anayasa, yapılması ve değiştirilmesi, olağan kanunlardan farklı ve daha güçleştirici yöntemlere tabi kılınan anayasa demektir.

39. Asli kurucu iktidar nedir?

Cevap: Bir anayasayı tümünden yeniden yapma iktidarına “asli kurucu iktidar” denir.

40. Tali (türevsel) kurucu iktidar nedir?

Cevap: Mevcut anayasayı, kendi koyduğu değiştirilme kurallarına uygun olarak değiştirme iktidarına “tali (türevsel) kurucu iktidar” adı verilir.

41. Asil kurucu iktidarın, anayasayı yeniden belirlemesi süreci ne şekilde gerçekleşmektedir?

Cevap: Asli kurucu iktidar, ya bu amaçla özel olarak kurulmuş bir kurucu meclis” veya olağan yöntemlerle seçilmiş bir yasama meclisi tarafından kullanılabilir ve çoğu zaman buna bir halk oylaması (referandum) aşaması da eklenir.

42. Tali kurucu iktidarın anayasayı değiştirme süreci ne şekilde gerçekleşmektedir?

Cevap: Tali kurucu iktidarın anayasayı değiştirmesi konusunda ülkeler, katılığın derecesi yönünden farklı yöntemler kabul etmişlerdir. Bunlar arasında, yasama meclisinde (veya meclislerinde), 3/5, 2/3, 3/4 gibi nitelikli çoğunluklar aranması; bir kereden fazla görüşme şartı; zorunlu veya ihtiyarî (seçimlik) halk oylaması; birbirini izleyen iki yasama meclisi tarafından kabul şartı; anayasanın bazı bölümlerinin değiştirilmesinin daha da güçleştirici şartlara bağlanması; nihayet anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilemez kılınması gibi, çeşitli yöntemler sayılabilir.

43. Çağımızda hemen bütün devletlerin sert/katı anayasa sistemini benimsemiş olmalarının nedenleri nelerdir?

Çağımızda hemen bütün devletlerin sert/katı anayasa sistemini benimsemiş olmalarının iki temel nedeni vardır. Birincisi, siyasal ve hukuki istikrar düşüncesidir. Diğer bir deyişle, bir devletin temel kuruluşunu belirleyen bir hukuki metnin, günlük siyasal dalgalanmaların ve duygusal faktörlerin sonucu olarak, basit çoğunluklarla sık sık değişmesi, temel siyasal istikrar ihtiyacı ile bağdaşmaz. İkincisi, anayasa değişikliklerinde yasama meclislerinin nitelikli çoğunluklarına ve diğer güçleştirici şartlara yer verilmesi, çoğunluğun mutlak ve keyfi iktidarına karşı, azınlıkta olan toplum gruplarının bir güvencesidir.

44. Anayasa değişikliklerinde nitelikli çoğunluk şartının önemi nedir?

Cevap: Çağdaş çoğulcu (plüralist) demokrasi anlayışı, elbette çoğunluğun ülkeyi yönetme hakkını kabul etmekle birlikte, bunun azınlıkların temel haklarının korunmasıyla sınırlı olmasını şart koşmaktadır. Bu anlamda, anayasa değişikliklerinde aranan nitelikli çoğunluk şartı, bir azınlık vetosu olarak kabul edilebilir.

45. Anayasalar aşırı katılaştırıldıklarında ortaya çıkabilecek sorunlar neler olabilir?

Cevap: Anayasalar aşırı derecede katılaştırıldıkları takdirde, sosyal değişimin gerisinde kalmaları ve bunun siyasal sistemde ciddi tikanıklıklara ve çatışmalara yol açması gibi, tehlikeler de vardır.

46. Bir anayasanın bazı hükümlerinin hiçbir zaman değiştirilemeyeceğinin kabulü ne tür sonuçlar doğurmaktadır?

Cevap: Bir anayasanın bazı hükümlerinin hiçbir zaman değiştirilemeyeceğinin kabulü, çok ciddi sorunlara yol açabilir. Her şeyden önce, anayasayı yapan kuşağın, kendisinden sonra gelecek bütün kuşakları bağlama konusunda ahlâki ve hukuki bir hakka sahip olabileceği çok kuşkuludur.

47. Anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilemeyeceği ile ilgili doktrindeki yaygın görüş nedir?

Cevap: Doktrinde, bu tür hükümlerin, hukuken bağlayıcı olmaktan çok, manevi bağlayıcılık içeren siyasal deklarasyonlar niteliğinde olduğu görüşü hâkimdir. Normal olarak, anayasa değişikliklerinde uygulanan nitelikli çoğunluk ve zorunlu halk oylaması gibi şartların, bir anayasa değişikliği için arzu edilen geniş çaplı bir oydaşmayı (consensus) sağlamaya yeterli olduğu düşünülmektedir.

HUK209-ANAYASA HUKUKU

Ünite 2: Türkiye’de Anayasa Gelişmelerine Genel Bakış

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

1. Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçekleşen anayasacılık hareketleri nelerdir?

Cevap: İmparatorluk dönemindeki anayasal gelişmeler merkezi hükûmetle âyan temsilcileri arasında 1808 yılında imzalanan Sened-i İttifak belgesi ile başlamıştır. Bu gelişmeyi 1839 yılında ilan olunan Tanzimat Fermanı, 1856 yılında Islahat Fermanı ve 1876 yılında yürürlüğe giren ve ilk anayasamız olan Kânûn-i Esâsi izlemiştir.

2. İlk Osmanlı Anayasasının adı nedir?

Cevap: İlk Osmanlı Anayasası 1876 tarihli Kânûn-i Esâsi’dir.

3. Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk anayasası olan Kânûn-i Esâsi’nin öngördüğü siyasal sistem modelini ve 1909 Anayasa değişikliklerini karşılaştırarak nasıl anlatırız?

Cevap: 1876 Anayasası kabul edildiği ilk hâliyle henüz Batı örneklerine uygun bir meşrutî monarşi kuramamıştı. Devlet yönetiminde ağırlık padişahıydı. 1909 değişiklikler ile padişahın yetkileri daraltılarak Mebusan Meclisi’nin yetkileri genişletildi. Bu anayasa değişiklikleriyle, 1876 Anayasası, demokratik bir meşrutî monarşi anayasası hâline getirilmiş oldu.

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ

4. Millî Mücadele dönemini ve bu geçiş döneminin anayasası olan 1921 Anayasası’nın kurduğu hükûmet sisteminin özelliğini nasıl açıklarsınız?

Cevap: Mondros Mütarekesi’ni izleyen dönemde Anadolu’da başlayan işgaller kısa bir süre sonra Müdafaa-i Hukuk hareketlerini doğurmuştur. Bu süreçte kurulan BMM Hükûmeti’nin dayandığı ilkeler 1921 Anayasası ile açıklığa kavuşturulmuştur. Bir geçiş dönemi anayasası görünümündeki 1921 Anayasası, “Meclis Hükûmeti” sistemini öngörmüştür. Anayasanın en önemli ve devrimci ilkesi, millî egemenlik ilkesidir.

CUMHURİYETİN İLANI

5. Cumhuriyet’in ilanı ve 1924 Anayasası’nın hazırlanması hangi TBMM döneminde gerçekleşmiştir?

Cevap: Cumhuriyet’in ilanı ve 1924 Anayasası’nın hazırlanması II. TBMM Dönemi’nde gerçekleştirilmiştir.

6. 1921 Anayasası ile kurulan hükûmet sisteminin neden başkanlık hükûmeti sistemi olarak adlandırılmayacağını anlatınız?

Cevap: Başkanlık hükûmeti, yasama ve yürütme kuvvetlerinin, birbirinden kesin olarak ayrıldığı hükûmet biçimidir. Oysa, 1921 Anayasası ile kurulan hükûmet sistemine göre yasama ve yürütme kuvvetleri, yasama organında birleşmekteydi.

1924 ANAYASASI

7. 1924 Anayasası’nın öngördüğü hükûmet sisteminin genel yapısını ve uygulanması aşamasındaki demokrasi anlayışını nasıl açıklarsınız?

Cevap: 1924 Anayasası ile meclis hükûmeti ile parlamenter hükûmet arasında karma bir sistem kurulmuştur. Her iki sistemin özelliklerini bünyesinde barındıran melez bir hükûmet modeli oluşturulmuştur. Anayasa hükümlerinin değiştirilmesi, olağan kanunların değiştirilmesine oranla daha zor koşullara bağlanmıştır. Ayrıca anayasanın hiçbir hükmünün hiçbir neden ve özür ile savsanamaması, işlerlikten alıkonamaması ve hiçbir kanunun anayasaya aykırı olamaması öngörülerek, sert bir anayasa oluşturulmuştur. Anayasa demokratik bir öze sahip olmakla birlikte, çoğulcu demokrasi değil, çoğunlukçu bir demokrasi anlayışını yansıtmaktadır. Uygulamada, demokratik geleneklerin henüz sağlam biçimde yerleşmemiş olduğu bir ülkede bu anlayış ciddi sakıncalar da doğurmuştur.

8. 1924 Anayasası, meclis hükûmeti ile parlamenter rejim arasında nasıl bir sistem kurmuştur?

Cevap: 1924 Anayasası, meclis hükûmeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem kurmuştur.

9. 1924 Anayasası’nda her iki hükûmet şekline has hangi özellikler yer almaktadır?

Cevap: Anayasaya göre, “Türk Milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır” (m.4). “Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisi’nde belirir ve onda toplanır.” Meclis, hükûmeti her zaman denetleyebileceği ve düşürebileceği hâlde, hükûmetin meclisi feshetme yetkisi yoktur.

10. 1924 Anayasası, hangi yönleri parlamenter sistemi andırmaktadır?

Cevap: Meclis, yasama yetkisini kendi kullandığı (m.6) hâlde, yürütme yetkisini ancak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle kullanabilir (m.7). Öyleyse, yürütme yetkisi teorik olarak mecliste bulunmakla beraber, meclisin yürütme işlemlerini bizzat yapması söz konusu değildir. Bu sistemi, anayasacılarımız, kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi olarak adlandırmıştır.

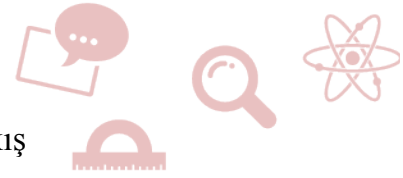
Hükûmetin kurulması konusunda parlamenter sisteme uygun bir model Kabul edilmiştir. Anayasanın 44. maddesine göre “Başbakan, Cumhurbaşkanınca Meclis üyeleri arasından tayin olunur. Öteki bakanlar, Başbakanca seçilip tamamı Cumhurbaşkanı tarafından onandıktan sonra meclise sunulur.

Meclis toplanık değilse sunma işi meclisin toplanmasına bırakılır. Hükûmet, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde meclise bildirir ve ondan güven ister”.

1924 Anayasası, parlamenter sistemin temel ilkelerinden biri olan hükûmetin kolektif sorumluluğu ilkesini açıkça kabul etmiştir. Anayasanın 46. maddesine göre “Bakanlar Kurulu, hükûmetin genel politikasından birlikte sorumludur”.

11. 1924 Anayasası’nın getirdiği en önemli yenilik hangi ilkedir?

Cevap: 1924 Anayasası’nın, meclis hükûmeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem kurduğu

HUK209-ANAYASA HUKUKU

Ünite 2: Türkiye’de Anayasa Gelişmelerine Genel Bakış

söylenmiştir. Gerçekten anayasada, her iki hükümet şekline has özellikler yer almaktadır. 1924 Anayasası’nın meclis hükümetini andıran yönleri şunlardır:

- Anayasaya göre, “Türk Milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır” (m.4). “Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisi’nde belirir ve onda toplanır” (m.5).
- Meclis, hükümeti her zaman denetleyebileceği ve düşürebileceği (m.7) hâlde, hükümetin meclisi feshetme yetkisi yoktur. Öte yandan, 1924 Anayasası, bazı yönleriyle de parlamenter sistemi andırmaktadır:
- Meclis, yasama yetkisini kendi kullandığı (m.6) hâlde, yürütme yetkisini ancak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle kullanabilir (m.7). Öyleyse, yürütme yetkisi teorik olarak mecliste bulunmakla beraber, meclisin yürütme işlemlerini bizzat yapması söz konusu değildir. Bu sistemi, anayasacılarımız, kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi olarak adlandırmıştır.
- Hükümetin kurulması konusunda parlamenter sisteme uygun bir model kabul edilmiştir. Anayasanın 44. maddesine göre “Başbakan, Cumhurbaşkanı’na Meclis üyeleri arasından tayin olunur. Öteki bakanlar, Başbakanca seçilip tamamı Cumhurbaşkanı tarafından onandıktan sonra meclise sunulur. Meclis toplanık değilse sunma işi meclisin toplanmasına bırakılır. Hükümet, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde meclise bildirir ve ondan güven ister”.
- 1924 Anayasası, parlamenter sistemin temel ilkelerinden biri olan hükümetin kolektif sorumluluğu ilkesini açıkça kabul etmiştir. Anayasanın 46. maddesine göre “Bakanlar Kurulu, hükümetin genel politikasından birlikte sorumludur”.

12. Demokratik bir ruha sahip olan 1924 Anayasası ile hangi demokrasi anlayışı benimsenmiştir?

Cevap: 1924 Anayasası, çoğunlukçu demokrasi anlayışını benimsemiştir. Bu demokrasi anlayışı, çoğunluk iradesinin daima kamu iyiliğine yöneldiği ve hiçbir zaman yanılmadığı varsayımına dayanır.

1961 ANAYASASI’NIN TEMEL NİTELİKLERİ

13. 1961 Anayasası’nın temel niteliklerini ve uygulanmasını açıklayınız.

Cevap: Çoğunlukçu demokrasi anlayışından çoğulcu demokrasi anlayışına geçilen 1961 Anayasası’nda bu yönde bazı ilkeler saptanmıştır;

- Anayasanın üstünlüğü ilkesi,
- Kuvvetler ayrılığı ilkesi ve devlet iktidarının paylaşılması,
- Çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi,
- Temel hakların genişletilmesi ve güçlendirilmesi,

- 1961 Anayasası ile devletin toplumsal barışı ve adaleti sağlamak amacıyla ekonomik ve toplumsal yaşama müdahalesini ifade eden sosyal devlet ilkesi getirilmiştir.

ANAYASANIN ÜSTÜNLÜĞÜ

14. 1961 Anayasa’sında ki “Anayasanın Üstünlüğü” ilkesini açıklayınız.

Cevap: 1961 Anayasası tümüyle, anayasanın üstünlüğü ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Egemenliğin kullanılmasına ilişkin hüküm yanında, 1961 Anayasası’nın 8. maddesi de anayasanın üstünlüğünü kuşkuyla yer bırakmayacak açıklıkla belirtmektedir: “Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır”. 1961 Anayasası, Anayasa’nın üstünlüğünü sadece teorik düzeyde ifade etmekle yetinmemiş, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi sistemini benimsemek suretiyle, anayasa üstünlüğünün gerçek güvencesini ve müeyyidesini sağlamıştır. 1961 Anayasası’na göre bu denetim, bazı durumlarda genel mahkemelerce de yapılabilmeyle beraber, kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminde esas görev, 1961 Anayasası ile kurulmuş olan Anayasa Mahkemesi’ne düşmektedir. Anayasa Mahkemesi’nin kurulmasını ve kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetiminin kabulünü, 1961 Anayasası’nın en önemli ve etkili yeniliklerinden biri saymak yanlış olmaz.

KUVVETLER AYRILIĞI - DEVLET İKTİDARININ PAYLAŞILMASI

15. 1961 Anayasasında Kuvvetler Ayrılığını ve Devlet İktidarının Paylaşılması’nı açıklayınız.

Cevap: Anayasacılık akımının ortaya çıktığı 18. yüzyıl sonlarından bu yana, en azından hürriyetçi demokrasilerde anayasanın fonksiyonel anlamı, onun devlet iktidarının sınırlandırılmasına yarayan bir araç olmasıdır. Diğer bir deyişle, anayasa kavramı ile devlet iktidarının sınırlandırılması amacı arasında son derece yakın bir ilişki vardır. Hatta devlet iktidarını etkin biçimde sınırlandırmayan bir hukuki metin, biçimsel anlamda bir anayasa olsa bile, fonksiyonel anlamda bir anayasa değildir. Yine anayasacılık akımının ilk günlerinden bu yana, devlet iktidarının sınırlandırılmasının en etkin yolunun, kuvvetler ayrılığı, yani devlet iktidarının çeşitli devlet organları arasında bölüşülüp paylaşılması olduğu kabul edilmektedir. Her biri devlet iktidarının bir parçasını kullanan bu organların, sahip oldukları karşılıklı yetkiler yoluyla birbirini denetlemesi, dengelemesi ve frenlemesi, sınırlı veya anayasal devlet yönetimini ortaya çıkaracak, böylece kişi hürriyetlerinin devlet iktidarı karşısında korunması ve güvence altına alınması mümkün olabilecektir. Kuvvetler ayrılığı deyiminden anlaşılan, devletin üç hukuki iktidarı olan yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrı devlet organlarına verilmiş olmasıdır. 1924 Anayasası’nın yasama ve yürütme kuvvetlerini, teorik açıdan da olsa, TBMM’de toplamış olmasına

HUK209-ANAYASA HUKUKU

Ünite 2: Türkiye’de Anayasa Gelişmelerine Genel Bakış

karşılık, 1961 Anayasası, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu raporundaki ifade ile “Kuvvetlerin yumuşak ayrılığı”nı benimsemiştir. Rapora göre “Bu tasarıda benimsenmiş olan parlamenter rejim, Millî hâkimiyete dayanan Devletimizin tarihinde tamamen bir yenilik ifade eder. Zira Meclis Hükûmeti’nin dayandığı kuvvetler karışımı değil, yumuşak bir kuvvetler ayrımını esas almıştır”.

Kuvvetler ayrılığının çağdaş anlamı, yasama ve yürütme arasındaki ayrılıktan çok, yargı organının bu iki siyasal nitelikli organ karşısındaki bağımsızlığını ön plana çıkarmaktadır. Anayasacılık akımının ilk dönemlerinde mevcut olmayan siyasal partiler, son yüzyıl içinde büyük gelişme göstererek siyaset alanının gerçek hâkimi hâline gelmişlerdir. Özellikle hükûmetin ancak parlamentonun güveni ile görevde kalabildiği parlamenter rejimde çoğunluk partisi (veya partileri) bu iki organ arasında kuvvetler ayrılığı teorisinin öngörmediği ölçüde sıkı bir siyasal bağ yaratmıştır. Bu durumda, yasama-yürütme ayrılığının eski önemini korumadığı gerçek olmakla birlikte, yargı organının bağımsızlığı, benimsenen hükûmet sistemi ne olursa olsun, bütün hürriyetçi demokrasilerin vazgeçilmez bir unsurudur. 1924Anayasası teorik olarak yargının bağımsızlığını tanımış olmakla beraber, bunu fiiliyatta etkin kılacak kurum ve güvencelerden yoksundu. 1961 Anayasası’nın, yargı bağımsızlığını bütün güvenceleri ile gerçekleştirmiş olması, bu anayasanın başka bir önemli yeniliğidir. Anayasacılık akımının temelinde yattığını gördüğümüz, devlet iktidarının bölüşülmesi, paylaşılması ve sınırlandırılması ilkesi, sadece yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrı organlara verilmesini değil, bazen tek bir kuvvetin çeşitli organlar arasında bölüşülmesini de içerebilir. Parlamenter rejimde yürütme kuvvetinin, sorumsuz devlet başkanı ile sorumlu başbakan ve Bakanlar Kurulu arasında bölüşülmesi, bunun bir örneğidir. Başka bir örnek, yasama yetkisinin iki ayrı meclis arasında bölüşülmesi anlamına gelen iki meclis sistemidir. 1961 Anayasası’nın yeniliklerinden biri de yasama organını, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak iki meclise bölmüş olmasıdır.

16. 1961 Anayasası’nda kuvvetler ayrılığı ile devlet iktidarının paylaşılması ilişkisi nasıl düzenlenmiştir?

Cevap: 1961 Anayasası, kuvvetlerin yumuşak ayrılığını benimsemiştir. Bundan başka 1961 Anayasası’nın, yargı bağımsızlığını bütün güvenceleri ile gerçekleştirmiş olması, bu Anayasa’nın başka bir önemli yeniliğidir.

ÇOĞULCU TOPLUM YAPISININ GELİŞTİRİLMESİ

17. Çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi ne demektir?

Cevap: Devlet iktidarının etkin biçimde sınırlandırılabilmesi için sadece hukuki düzenlemeler, yani devlet yetkilerinin anayasal düzeyde bölüşülmesi yetmez. En az onun kadar önemli bir sınırlama faktörü de devletçe yaratılmamış olan, sivil toplumun kendi

bünyesinden doğan çeşitli insan topluluklarının, meslek kuruluşlarının, gönüllü derneklerin, menfaat ve baskı gruplarının varlığı ve bunların siyasal kararlar üzerinde çeşitli yöntemlerle etkili olmalarıdır. İngiltere gibi yazılı bir anayasası bile olmayan ve İngiliz hukukuna göre parlamentonun egemen yetkilere sahip olduğu bir ülkede bile, bu çoğulcu toplum yapısı devlet iktidarını etkin şekilde sınırlandırmaya yetmektedir.

Anayasalar, çoğulcu bir toplum yapısını kendiliğinden yaratamazlar. Ancak onun gelişimini kolaylaştırabilir veya engelleyebilirler. 1961 Anayasası, amaçladığı çoğulcu demokratik düzeni gerçekleştirebilmek için, çoğulcu toplum yapısının ve onu oluşturan gönüllü kuruluşların geliştirilmesine öncelik vermiş, bunu kolaylaştırıcı bir dizi hüküm kabul etmiştir. Bunların başında siyasal partilere ilişkin hükümler yer alır. Siyasal partiler, teknik anlamda devlet yapısı içinde yer almamakla ve kamu tüzel kişiliği taşımamakla beraber, sivil toplumla devlet örgütü arasında köprü rolü oynayan ve çağdaş demokrasilerde siyasal kararların alınması sürecinde en çok ağırlık taşıyan kuruluşlardır. 1924 Anayasası, çağının anayasalarının genel eğilimine uygun olarak, siyasal partiler hakkında hiçbir hüküm taşımıyordu.

1961 Anayasası ise siyasal partileri “ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları” olarak nitelendirmiş (m.56/3) ve onları daha güvenceli bir hukuki statüye kavuşturmuştur.

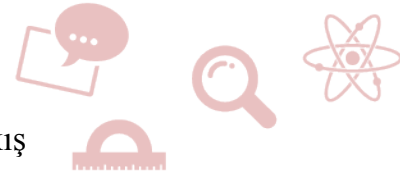
Siyasal partilere ilişkin bu hükümlerin yanında, çalışanlara (işçilere ve kamu görevlilerine) sendika kurma hakkının tanınması (m.46), işçilere toplu sözleşme ve grev hakları gibi etkin bir sendikacılığın vazgeçilmez unsurları olan hakların verilmesi (m.47), herkesin önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip olduğunun belirtilmesi (m.29), kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organlarının kendileri tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilmesi ve idarenin, seçilmiş organları bir yargı mercii kararına dayanmaksızın geçici veya sürekli olarak görevinden uzaklaştıramaması (m.122), çoğulcu bir toplum yapısının gelişmesini kolaylaştırıcı nitelikte hükümlerdir.

TEMEL HAKLARIN GENİŞLETİLMESİ VE GÜÇLENDİRİLMESİ

18. Temel Hakların Genişletilmesi ve Güçlendirilmesi 1961 anayasasında nasıl olmuştur?

Cevap: 1961 Anayasası, temel hak ve hürriyetlere, 1924 Anayasası’na oranla hem daha geniş, hem daha güvenceli bir yer vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin niteliklerini belirten 2. madde, bu nitelikler arasında “insan haklarına.... dayanan....devlet” olma niteliğini de saymaktadır. Bu deyim, hürriyetçi (liberal) bir siyasal rejimi ifade etmektedir.

1961 Anayasası’nın 11. maddesine göre “Temel hak ve hürriyetler, Anayasa’nın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlandırılabilir”. Bu hüküm de hürriyetlerin

sınırlandırılmasına iki sınırlama getirmiştir. Biri, sınırlamanın ancak kanunla yapılabilmesi, diğeri de sınırlamanın anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmasıdır. Aynı maddenin ikinci fıkrası, “Kanun, kamu yarar, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.” demek suretiyle, hürriyetin sınırlandırılmasına üçüncü ve çok önemli bir sınır getirmektedir. Hakkın özü güvencesi adını verebileceğimiz bu kavrama göre, temel hak ve hürriyetlere ilişkin kanuni düzenlemeler, bu hak ve hürriyetin özüne dokunucu ölçülere varamayacaktır.

SOSYAL DEVLET

19. Sosyal Devlet’in tanımını yapınız.

Cevap: Sosyal Devlet: Devletin sosyal barışı ve adaleti sağlamak amacıyla toplumsal ve ekonomik yaşama müdahalesini gerekli kılan devlet anlayışıdır.

20. 1961 Anayasası’nda Vesayetçi izler var mıdır?

Cevap: 1961 Anayasası, çoğulcu demokrasi yönünde getirdiği bütün bu olumlu yeniliklerin yanı sıra, muhtemelen kendisinin bir askeri müdahale ürünü olmasının sonucu olarak, bazı vesayetçi izler de 1961 Anayasası’nda vesayetçi anlayışın izleri birkaç noktada kendini göstermektedir:

- Cumhuriyet Senatosu, tümüyle seçilmiş üyelerden oluşmamıştır. Askeri müdahaleyi gerçekleştiren MBK’nin 13 Aralık 1960 tarihindeki başkan ve üyeleri (23 kişi) “yaş kaydı gözetilmeksizin” (yani ömür boyu) Cumhuriyet Senatosu’nun tabii üyesidir.
- 1961 Anayasası’nın Cumhurbaşkanlığı’na ilişkin hükümlerinde doğrudan doğruya vesayetçi anlayışı çağrıştıran bir nitelik olmamakla beraber, anayasanın Cumhurbaşkanlığı’nı mümkün olduğunca siyaset üstü, tarafsız bir denge makamı olarak düşündüğü, çeşitli hükümlerinden anlaşılmaktadır.
- Gene muhtemelen anayasanın bir askeri müdahale ürünü oluşu nedeniyle 1961 Anayasası, askeri otoritenin sivil otorite karşısındaki konumunu güçlendirecek hükümler kabul etmiştir. Bunların en önemlisi, 1924 Anayasası döneminde olmayan Millî Güvenlik Kurulu’nun (MGK) bir anayasal organ olarak kurulmasıdır. “Kanunun gösterdiği Bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet temsilcilerinden” kurulan bu Kurul, “millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu’na bildirmekle” görevlidir.

21. 1961 Anayasası hakkında yapılan halk oylaması sonucunda, Anayasa’nın toplumun önemli denebilecek bir kesimince benimsenmemesinin nedenlerini belirtiniz.

Cevap: 1950’lerin hâkim partisi olan DP nin anayasa yapım sürecinden dışlanması ve bu nedenle seçmen çoğunluğunun eğilimini temsil eden bir siyasal gücün olumsuz yargılarına hedef olması, 1961 Anayasası’nın toplumun geniş kesimleri tarafından benimsenmemiş olmasının en önemli nedeni olarak gösterilmektedir.

MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ REJİMİ

1. 1960 Anayasası ne zaman ve nasıl sona ermiştir?

Cevap: 1961 Anayasası dönemi, 12 Eylül 1980 günü TSK'nin emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yönetime el koyması ile sona ermiştir.

2. Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'un 2. Maddesi kimin başkanlığında kabul edilmiştir? ve devredilen yetkiler nelerdir?

Cevap: Genelkurmay Başkanı Kenan Evren başkanlığında dört kuvvet komutanından oluşan Millî Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiştir.

3. Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'un 2. Maddesi ile görev ve yetkiler kimlere devredilmiştir?

Cevap: Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'un 2. maddesine göre, "Anayasa'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, Millet Meclisi'ne ve Cumhuriyet Senatosu'na ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Millî Güvenlik Konseyi'nce ve Cumhurbaşkanı'na ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler de Millî Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı'nca yerine getirilir ve kullanılır".

4. Geçici dönemde Bakanlar Kurulu görevleri kimlere bırakılmıştır?

Cevap: Geçici dönemde Bakanlar Kurulu görevleri, 21 Eylül 1980'de Bülend Ulusu Başkanlığı'nda kurulan ve sivillerden oluşturulmuş Bakanlar Kurulu'na bırakılmıştır.

5. Yeni anayasanın yapılma süreci ne zaman ve nasıl başlamıştır?

Cevap: Millî Güvenlik Konseyi'nin 29 Haziran 1981 tarihinde kabul ettiği 2485 sayılı "Kurucu Meclis Hakkında Kanun" la, yeni anayasanın yapılması süreci başlamıştır.

6. Kanunun 2. maddesine göre Kurucu Meclis'in görevleri nelerdir?

Cevap:

1. Yeni Anayasa'yı ve Anayasa'nın Halkoyuna Sunuluş Kanunu'nu hazırlamak;
2. Halkoyuna sunulan ve milletçe kabul edilince kesinleşerek, geçici hükümlerine göre yürürlüğe girecek olan Anayasa'nın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanunu'nu hazırlamak;
3. Yeni Anayasa'nın ve Siyasi Partiler Kanunu'nun hükümlerini göz önünde tutarak Seçim Kanunu'nu hazırlamak;
4. Millî Güvenlik Konseyi'nce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle TBMM kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektir.

7. Danışma Meclisi üyeleri kaç kişiden ve kimlerden oluşur?

Cevap: Kurucu Meclis'in sivil kanadını oluşturan Danışma Meclisi ilgili Kanun'da "belirtilen usul ve esaslara göre her ilin tespit ve teklif ettiği adaylar arasında Millî Güvenlik Konseyi'nce seçilen 120 üye ile Millî Güvenlik Konseyi'nce doğrudan doğruya seçilen 40 üye olmak üzere 160 üyeden oluşur" (m.3).

8. Danışma meclisine seçilebilmek için hangi şartlar aranmaktadır?

Cevap: Danışma Meclisi'ne seçilebilmek için, 11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi partinin üyesi olmamak şarttır.

1961 VE 1982 ANAYASASI'NIN YAPIM SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

9. 1982 Anayasası'nın hazırlanma süreci 1961 Anayasası'nunki ile karşılaştırıldığında, aralarındaki başlıca benzerlikler nelerdir?

Cevap:

1. Her iki Anayasa, askeri müdahaleler sonucu oluşmuştur.
2. Her iki Anayasa, bir kanadı askeri harekâtın liderliğini yapan kuruldan (MBK ve Millî Güvenlik Konseyi) diğer kanadı ise sivillerden (Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi) oluşan Kurucu Meclis'ler tarafından hazırlanmıştır.
3. Her iki durumda da Kurucu Meclis, daha doğrusu bu Meclis'in sivil kanadı seçimle oluşmamıştır.
4. Her iki durumda da Kurucu Meclisçe hazırlanan Anayasa, halkoyuna sunulmak suretiyle kesinleşmiştir.
5. Her iki durumda da sivil kanadın, Bakanlar Kurulu'nun kurulması ve düşürülmesine ilişkin yetkileri yoktur.

10. 1982 Anayasası'nın hazırlanma süreci 1961 Anayasası'nunki ile karşılaştırıldığında, aralarındaki başlıca farklar nelerdir?

Cevap:

1. 1961 Temsilciler Meclisi'nin üyelerinin üçte biri dolaylı bir seçimle üyelik sıfatını kazanmış, üçte ikisi yani çeşitli meslek kuruluşlarının kendi temsilcilerini belirlemesi yoluyla oluşmuştur. Buna karşılık Danışma Meclisi üyelerinin tümü Millî Güvenlik Konseyi tarafından atanmıştır.
2. Danışma Meclisi tümüyle partisiz bir meclistir.
3. Bu iki fark, Danışma Meclisi'nin Temsilciler Meclisi'ne oranla, sosyal kompozisyon bakımından çok daha fazla bürokrasi ağırlıklı bir kuruluş olması sonucunu doğurmuştur.
4. Temsilciler Meclisi MBK karşısında, Danışma Meclisi'nin Millî Güvenlik Konseyi karşısındaki durumuna oranla daha geniş yetkili bir

kuruluktur, buna karşılık Millî Güvenlik Konseyi, Danışma Meclisi'nce kabul edilen metinde dilediği değişikliği yapma veya bunu tümüyle reddetme yetkisini kendisinde saklı tutmuştur.

- 1961 sisteminde, halkoyuna sunulan anayasa tasarısının kabul edilmemesi hâlinde ne yapılacağı açıkça belirtilmiştir. 1981-83 sisteminde ise, Anayasa tasarısının halkoylamasında reddi durumunda ne yapılacağı konusunda bir açıklık yoktur.
- 1961 Halkoylamasında siyasal partiler kamuoyu oluşturmakta aktif bir rol oynadıkları, hatta Anayasa'nın kabulüne karşı olan görüşler nisbî bir rahatlık içinde ifade edilebildiği hâlde, 1982 Halkoylamasına ilişkin 70 sayılı Millî Güvenlik Konseyi kararında, Anayasa üzerindeki görüş ve önerilerin açıklanmasında "münhasıran Anayasa taslağının geliştirilmesi maksadı içinde" kalınacağı, "Anayasanın halkoylamasında, halkın vereceği reyin nasıl olması gerekeceği hususunda etki yapacak herhangi bir telkinde" bulunulamayacağı belirtilmiştir.
- 1961 Halkoylamasının aksine, 1982 Halkoylamasında Anayasanın kabulü, Cumhurbaşkanı'nın seçimiyle birleştirilmiştir.

11. 1961 temsilciler Meclisi'nin üyeleri nasıl belirlenmektedir?

Cevap: 1961 Temsilciler Meclisi'nin üyelerinin üçte biri dolaylı bir seçimle üyelik sıfatını kazanmış, önemli bir bölümü de kooptasyon*, yani çeşitli meslek kuruluşlarının kendi temsilcilerini belirlemesi yoluyla oluşmuştur. Buna karşılık Danışma Meclisi üyelerinin tümü Millî Güvenlik Konseyi tarafından atanmıştır.

12. Kooptasyon ne demektir?

Cevap: Kooptasyon; kuruluşların kendi temsilcilerini kendilerinin belirlemesi yoludur.

1982 ANAYASASI'NIN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

13. 1982 Anayasası'nın özellikleri nelerdir?

Cevap:

- 1982 Anayasası 1961 Anayasası'na oranla daha kazüistik bir yöntemle hazırlanmıştır.
- 1982 Anayasası 1961 Anayasası'ndan daha katı niteliktedir.
- 1982 Anayasası bir geçiş dönemi öngörmüştür.
- 1982 Anayasası otorite - hürriyet dengesinde otoritenin ağırlığını arttırmıştır.
- 1982 Anayasası devlet yapısı içinde yürütme organını güçlendirmiştir.
- 1982 Anayasası siyasal karar alma mekanizmalarındaki tikanıklıkları giderici hükümler getirmiştir.
- 1982 Anayasası 1961 Anayasası'na oranla daha az katımcı bir demokrasi modelini benimsemiştir.

8. 1982 Anayasası vesayetçilik anlayışını güçlendirmiştir.

14. 1982 anayasası hazırlanırken sizce neden kazüistik bir yöntem tercih edilmiştir?

Cevap: Bunda kısmen, her siyasal veya sosyal soruna mutlaka hukuki bir çözüm bulma eğiliminde olan Türk siyasal kültürünün kanuncu niteliğinin rol oynadığından şüphe edilemez. Ancak 1982 Anayasası, bu yönde 1961 Anayasası'ndan çok daha ileri gitmiştir. Her iki anayasanın şu veya bu ölçüde kazüistik denilebilecek bir yöntemi benimsemelerinde, bu anayasaların tepki anayasası olma nitelikleri de elbette etkili olmuştur.

15. Anayasaların aşırı düzenleyici bir yöntemle hazırlanmalarının sakıncaları nelerdir?

Cevap: Anayasaların aşırı düzenleyici veya kazüistik bir yöntemle hazırlanmalarının sakıncaları da bulunmaktadır. Genel ilkelerle yetinmeyerek ayrıntılara kadar inen bir anayasa, daha kısa bir süre içinde sosyal gelişmenin gerisinde kalma tehlikesiyle karşılaşabilir. Değişen ihtiyaçlar, sık sık anayasa değişikliğini gerekli kılabilir. Anayasanın katılığı sebebiyle anayasa değişikliğinin her zaman mümkün olmaması ise toplumda sıkıntılar doğurabilir. Böylece, aşırı düzenleyici bir anayasa, amacı olan daha istikrarlı bir siyasal düzeni gerçekleştirecek yerde; anayasa tartışmalarının sürekli olarak gündemde bulunduğu daha istikrarsız bir siyasal ortama yol açabilir.

16. Katı Anayasa ne demektir?

Cevap: Değiştirilmesi normal kanunlardan daha güç şartlara bağlanmış olan anayasalara katı anayasa denmektedir.

17. 1982 Anayasası hangi bakımlardan 1961 Anayasası'ndan daha katıdır?

Cevap:

- 1982 Anayasası'nda, hiç bir şekilde değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif edilemeyecek hükümlerin kapsamı genişletilmiştir;
- Anayasa değişikliği sürecine, 1961 Anayasası'nda mevcut olmayan bir onay safhası eklenmiştir. Cumhurbaşkanı, onaylamadığı Anayasa değişikliğini halkoyuna sunma yetkisine sahip kılınmıştır;
- Geçici 9.madde gereğince, Cumhurbaşkanı'nca geri gönderilen Anayasa değişikliği hakkındaki kanunun TBMM ce tekrar aynen kabul edilebilmesi, altı yıllık bir süre için, üye tam sayısının dörtte üç çoğunluğunun oyu şartına bağlanmıştır;
- Doğrudan doğruya anayasanın katılığı sorunuyla ilgili olmamakla beraber, Millî Güvenlik Konseyi rejiminin devlet hayatının pek çok yönünü ayrıntılı kanunlarla düzenlemiş olması ve Anayasa'nın geçici 15. maddesi gereğince bunların anayasaya aykırılığının iddia

edilememesi, böylece sözü geçen kanunların diğer kanunlar karşısında daha ayrıcalıklı bir statüye kavuşturulması da devlet hayatında esnekliği azaltan faktörlerden biridir.

18. 1982 Anayasası'nda öngörülen geçiş dönemi hangi hükümlerle desteklenmektedir?

Cevap:

1. Anayasanın geçici 1/1. maddesine göre "Anayasanın, halkoylaması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak kabul edildiğinin usulünce ilanı ile birlikte, halkoylaması tarihindeki Millî Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı sıfatını kazanarak, yedi yıllık bir dönem için, Anayasa ile Cumhurbaşkanı'na tanınan görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır. 18 Eylül 1980 tarihinde Devlet Başkanı olarak içtiği and yürürlükte kalır. Yedi yıllık sürenin sonunda Cumhurbaşkanlığı seçimi Anayasada öngörülen hükümlere göre yapılır".
2. Anayasa'nın geçici 2/3. maddesine göre "Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp göreve başladıktan sonra, Millî Güvenlik Konseyi, altı yıllık bir süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi haline dönüşür ve Millî Güvenlik Konseyi üyeleri, Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi sıfatını alırlar. Millî Güvenlik Konseyi Üyesi olarak 18 Eylül 1980 tarihinde içtikleri and yürürlükte kalır. Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyeleri, Anayasa'da Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin haiz bulundukları özlük hakları ile dokunulmazlığına sahip olurlar. Altı yıllık süre sonunda Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin hukuki varlığı sona erer."
3. Geçici 9. madde, gene altı yıllık bir süre için, Cumhurbaşkanı'nın Anayasa değişiklikleri üzerindeki denetim yetkisini daha geniş tutmuştur. Bu maddeye göre, "ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Başkanlık Divanı kurulduktan sonra altı yıllık süre içinde yapılacak Anayasa değişikliklerini Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri gönderebilir. Bu takdirde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin geri gönderilen Anayasa değişikliği hakkındaki kanunu, aynen kabul edip tekrar Cumhurbaşkanı'na gönderebilmesi, üye tamsayısının dörtte üç çoğunluğunun oyu ile mümkün olabilir".
4. Anayasa'nın geçici 4. maddesi, 12 Eylül öncesi siyasal partilerin bazı yöneticileri ve parlamenterleri hakkında beş ve on yıllık olmak üzere iki çeşit siyasal faaliyet yasağı getirmiştir.

19. 1982 Anayasası ile otorite- hürriyet dengesindeki değişimi açıklayınız.

Cevap: 1982 Anayasası'nın hazırlanmasında hâkim rol oynayan temel yargı, 1961 Anayasası'nın otorite-hürriyet dengesini, otorite aleyhine bozmuş ve devleti güçsüz kılmış olduğudur. Bu durum Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bir kararında da ifade edilmiştir: "1982 Anayasası'nın 1961 ve hatta 1924 Anayasası'na karşı güçlü Devlet ve otoriter idare kavramlarına daha fazla önem verdiği ve özellikle yürütmeyi yasama ve yargı karşısında daha da güçlendirdiği tartışmasızdır. Anayasanın birçok maddeleri bu temel düşünceye uygun olarak değiştirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir".

20. 1982 Anayasası ile yürütme organı hangi açıdan güçlenmiştir?

Cevap: Yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu olmak üzere iki unsurdan oluştuğuna göre, yürütmenin güçlendirilmesinin, bu iki organdan hangisinin ağırlığını arttırmak suretiyle gerçekleşeceği konusunda ise 1982 Anayasası'nın açık tercihi, Cumhurbaşkanlığı makamının güçlendirilmesidir.

21. Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm ne demektir?

Cevap: Parlamenter sisteme işlerlik kazandırma, gereksiz tıkanma ve bunalımları önleme amacını güden bu tür kurum ve kurallar, dünya anayasa hukuku literatüründe rasyonelleştirilmiş parlamentarizm olarak adlandırılmaktadır.

22. 1982 Anayasası ile siyasi kara alma mekanizmalarındaki tıkanıklıkları giderici hükümler nelerdir?

Cevap:

1. Bu hükümlerin belki en önemlisi, Cumhurbaşkanı'na Anayasa'da belirtilen durumlarda TBMM seçimlerini yenileme yetkisinin verilmesidir. (m.116).
2. Başka bir hüküm, Cumhurbaşkanı seçimindeki uzamaları ve tıkanıklıkları ortadan kaldırıci nitelikteki 102. maddedir.
3. Benzer şekilde, 1961 Anayasası döneminde sık sık tıkanmalara yol açmış olan Meclis Başkanlığı seçimlerinde üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu şartından (m.84/2) vazgeçilmiş ve madde 94/4 benimsenmiştir.
4. 1961 Anayasası'na göre (m.145) Anayasa Mahkemesi'ne Millet Meclisi'nce üç, Cumhuriyet Senatosu'na iki üyenin seçilmesi gerektiği, bu seçimlerde aranan üye tamsayısının salt çoğunluğu şartı da her zaman gerçekleşmediği için, zaman zaman bu üyelerin seçilmeleri mümkün olmamış veya uzun süre gecikmiştir. 1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesi'ne yasama organı tarafından üye seçilmesi usulüne son vermek suretiyle bu sorunu çözmüştür.

5. 1961 Anayasası döneminde özellikle toplantı yetersayısına ilişkin hüküm, zaman zaman partizan amaçlarla bir engelleme aracı olarak kullanılmış, meclislerin toplanmaları engellenmiştir. Buna karşılık 1982 Anayasası, (m.96/1) ile buna çözüm getirmiştir.
6. 1982 Anayasası'nda siyasal partilerin Meclis grubu kurmalarının güçleştirilmiş olması da gruplara Anayasa ve içtüzük tarafından tanınmış yetkiler dolayısıyla, Meclis çalışmalarında engellemeleri azaltıcı niteliktedir.

23. 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanı'na Anayasa'da belirtilen durumlarda TBMM seçimlerini yenileme yetkisi hangi gerekçelerle verilmiştir?

Cevap: 1961 Anayasası da Cumhurbaşkanı'na Millet Meclisi seçimlerini yenileme yetkisini tanımış (m.108) olmakla beraber, bu yetkiyi pratikte gerçekleşmesi imkânsız denilecek kadar güç şartlara bağlamıştı. Türk kamuoyunda yaygın bir kanı, eğer 1961 Anayasası Cumhurbaşkanı'na 1982 Anayasası'ndakine benzer bir seçimleri yenileme yetkisi vermiş olsaydı, 1970'lerdeki bazı ciddi siyasal bunalımların, halkın oyuna başvurmamak suretiyle demokratik şekilde sona erdirilmesinin belki mümkün olabileceğiydi.

24. Çerçeve Anayasa ne demektir?

Cevap: Genel ilkeleri düzenleyen ve bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakan anayasa tipidir.

25. Saf Millî İrade nedir?

Cevap: Halk tarafından seçilen yasama organının ve onun içinden çıkan hükümetin, genel oyla seçilmeyen bazı kurum ve kuruluşlarca sınırlandırılmaması kuramıdır.

25. Vesayetçilik anlayışının giderek güçlenmesinde hakim anlayışlar ve etkileri nelerdir?

Cevap: 1982 Anayasası'nın yapımında hâkim rol oynayan Millî Güvenlik Konseyi, tüm siyasetçilere ve sivil siyaset kurumlarına karşı büyük güvensizlik duyuyor ve bunu açıkça dile getiriyordu. Kurucu Meclisin sivil kanadı olan Danışma Meclisinin, selefi Temsilciler Meclisi'ne oranla çok daha dar yetkili kılınmış olması ve Danışma Meclisi'ne üye olabilmek için 11 Eylül 1980 tarihinde hiçbir siyasi partiye üye olmamak şartının aranması, bu zihniyetin göstergeleridir. Dolayısıyla anayasa, sivil siyasetin alanını, mümkün olduğunca daraltan, seçilmiş iktidarların hareket serbestliğini bürokratik denetim mekanizmaları ile alabildiğine kısıtlayan bir anlayışı temsil etmektedir.

26. Vesayetçilik anlayışını güçlendiren mekanizmalar nelerdir?

Cevap:

1. Cumhurbaşkanlığı makamı, 1961 Anayasası'ndaki ile kıyaslanamayacak derecede güçlendirilmiş ve gerçek bir vesayet makamı hâline getirilmiştir.

2. Anayasa Mahkemesi üyelerinin ve diğer bazı yüksek yargı mensuplarının seçiminde Cumhurbaşkanı'na belirleyici bir rol tanınmak suretiyle, bu organların, özellikle Anayasa Mahkemesi'nin, Cumhurbaşkanı'nın görüşleri paralelinde ek vesayet organları olarak çalışmaları sağlanmak istenmiştir.
3. Yükseköğretim Kurulu'nun başkan ve üyeleri ile üniversite rektörlerinin seçiminde Cumhurbaşkanı'na belirleyici bir rol tanınması suretiyle, Konsey rejiminin hassas telakki ettiği bu alanın Cumhurbaşkanı'nın vesayeti altında olmasına çalışılmıştır.
4. MGK'nın konumu, 1961 Anayasası'ndaki ile kıyaslanamayacak derecede güçlendirilmiş, Kurul kararlarının Bakanlar Kurulu'na "öncelikle dikkate alınacağı" hükmüne bağlanmıştır.
5. Siyasi partilerin faaliyet alanı sınırlandırılmış, parti yasakları şiddetlendirilmiş, partilerin kapatılmaları kolaylaştırılmış, kapatma halinde ilgili parti üyelerine siyasi faaliyet yasağı ve milletvekilliğinin düşmesi gibi ek müeyyideler getirilmiştir.

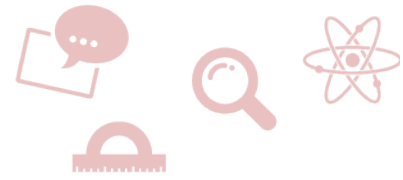
27. Çok partili hayata geçişten sonra etkili olan kaç anlayış vardır ve nelerdir?

Cevap: Birinci anlayış, daha sınırlı bir katılma ve çoğulculuk taraftarıdır. Devlet iktidarının kullanılması açısından da saf millî irade teorisine taraftardır. İkinci görüş ise, halkın siyasete aktif ve sürekli şekilde katılmasına ve daha geniş çerçevede bir çoğulculuğa taraftar olduğu gibi, seçimden kaynaklanmış olan devlet organlarının yetkilerinin, diğer anayasal kurum ve kuruluşlarca dengelenmesini ve sınırlandırılmasını meşru ve gerekli görmektedir. 1982 Anayasası, tam anlamıyla birinci anlayışa dönüşmüştür.

1982 ANAYASA'NIN DEĞİŞİKLİKLERİ

28. 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler ve etkileri kısaca nelerdir?

Cevap: Olağandışı şartlar altında anti-demokratik yöntemlerle hazırlanmış olan ve içeriği itibarıyla de otoriter, vesayetçi ve devletçi bir anlayışı yansıtan 1982 Anayasası 1987 yılından günümüze kadar 17 iptal edilen 2008 değişikliği hariç olmak üzere) değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerin bir bölümü, oldukça marjinal sayılabilecek değişikliklerdir. Ancak bu değişikliklere rağmen, 1982 Anayasası'nın otoriter ve vesayetçi ruhunun tümüyle tasfiye edilmiş olduğunu söylemek mümkün değildir.

GİRİŞ

1. 1982 Anayasasının 4. Maddesi nedir?

Cevap: 1982 Anayasası'nın ilk üç maddesindeki hükümlerin değiştirilemeyeceğini ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğini ifade etmiştir

CUMHURİYETÇİLİK

2. Cumhuriyetçilik ilkesinin anlamı nedir?

Cevap: Devlet şekli olarak cumhuriyet, egemenliğin bir kişiye veya zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devleti ifade eder. Devlet şekillerinin tasnifinde kullanılan başlıca kriterlerden biri, egemenliğin kaynağı olduğuna göre, cumhuriyetin bu anlamda bir devlet şekli olduğunda şüphe yoktur. Ancak cumhuriyet, aynı zamanda bir hükûmet (devlet yönetimi) şekli olarak da kabul edilebilir. Bu anlamda cumhuriyet, başta devlet başkanı olmak üzere, devletin başlıca temel organlarının seçim ilkesine göre kurulmuş olduğu, özellikle bunların oluşumunda veraset ilkesinin rol oynamadığı bir hükûmet sistemini anlatır

3. Cumhuriyet rejimi kısaca tanımlarsak nasıl bir tanım ortaya çıkar?

Cevap: Cumhuriyeti, ancak monarşinin karşısı, yani devlet başkanının verasete dayanmadığı bir devlet şekli olarak tanımlamak, gerçeklere daha uygundur.

CUMHURİYETİN NİTELİKLERİ

4. Anayasanın başlangıç bölümleri nasıl bir içerik taşır?

Cevap: Anayasaların yapılış sebeplerini ve dayandıkları temel felsefeyi açıklayan ve çoğu zaman edebî bir üslupla yazılmış bulunan başlangıç bölümlerinden, uygulanabilir hukuk normları çıkarmak kolay değildir. Bu sebeple, başlangıç bölümlerinin hukuki değeri, daha çok, pozitif anayasa normlarının yorumlanmasına katkısı açısından söz konusu olabilir.

5. 1961 Anayasası'nın millî devlet deyimini tercih etmiş olmasının sebepleri nelerdir?

Cevap: 1961 Anayasası'nın Kurucu Meclis'te görüşülmesi sırasında bu konu, uzun tartışmalara yol açmıştır. Millî devlet deyimini savunanlar, milliyetçiliğin anlamı açık olmayan bir deyim olduğunu, mesela Almanya ve İtalya'da kurulmuş bulunan Nasyonal Sosyalist ve Faşist rejimlerin de kendilerini milliyetçi olarak adlandırdıklarını ileri sürmüşlerdir. Sonunda, ortalama bir formül olarak 2. maddede "millî devlet" deyiminin kullanılması, buna karşılık Başlangıç bölümünde Türk Milliyetçiliği'nin uzun ve ayrıntılı bir tanımının verilmesi kabul edilmiştir.

6. Laikliği kısaca açıklayın?

Cevap: Laiklik din hürriyeti, vicdan ve ibadet hürriyetlerini kapsar. Bunlardan ilki, anayasanın 24/1. maddesinde, "Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir." şeklinde ifade edilmiştir.

7. Devlet vatandaşlarına kanunen belli bir dini benimsetmek için zorlayıcı kurallar koyabilir mi?

Cevap: Resmi dini olmayan bir devlet, belli bir dinin kurallarını vatandaşlarına benimsetmek için faaliyette bulunamaz; özellikle zorlayıcı kurallar koyamaz. Bunun doğal bir sonucu olarak devlet, belli bir dinin eğitimini ve öğrenimini zorunlu kılamaz.

8. Anayasamızın 10/1. Maddesini açıklayın.

Cevap: "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir".

9. Din kurumlarıyla devlet kurumlarının ayrılmasının sebebi nedir?

Cevap: Laik bir devlette din kurumları devlet fonksiyonlarını göremeyeceği gibi, devlet kurumları da din fonksiyonlarını ifa edemez. Laik devlet, gerek dine bağlı devlet, gerek devlete bağlı din sistemlerini reddeden, din ve devlet işlerini alan olarak birbirinden tamamen ayıran bir yönetim sistemidir.

10. Anayasanın 24/son maddesini açıklayın.

Cevap: "Kimse Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz."

11. Demokrasi nedir?

Cevap: Yöneticilerin bütün yönetilenler tarafından serbest ve dürüst seçimler yoluyla seçildiği rejimdir.

12. Demokrasilerde genel oy ne demektir?

Cevap: Servet, vergi, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi nitelik sınırlandırmaları olmaksızın bütün yurttaşların oy kullanma hakkına sahip olmasıdır.

13. Demokraside seçimlerin genel özelliklerini nasıl sıralarsınız.

Cevap:

1. Eşit oy
2. Seçimlerin serbestliği
3. Tek dereceli seçim
4. Oyun gizliliği
5. Açık sayım ve döküm
6. seçimlerin yargı organlarının yönetim ve denetiminde yapılması.

14. Çok partili seçimleri Anayasa nasıl açıklamıştır?

Cevap: "Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır." demek suretiyle (m. 68/2) ifade etmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak, "Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir". 1982 Anayasası, ilk şekliyle, parti üyesi olabilmek için yirmi bir yaşın ikmalini şart koştuğu hâlde, Anayasa'da 23.7.1995 tarihinde gerçekleştirilen değişiklikle bu sınır, seçme yaşının

düşürülmesine paralel olarak, on sekiz yaşın doldurulmuş olması şeklinde belirlenmiştir. “Siyasi partiler, önceden izin almadan kurullar ve anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler” (m. 68/3). Görülüyor ki parti kurulmasını önceden izin alma şartına bağlayacak bir kanun, anayasaya aykırı olacaktır.

15. 1982 Anayasasında siyasi partilerin yasakları hangi madde anlatılmıştır?

Cevap: 1982 Anayasası’nın 68/4. maddesindeki yasaklar, siyasal parti faaliyetlerini içerir.

16. Siyasal partileri kapatmak hangi mahkemenin görevidir?

Cevap: Anayasa’ya göre “siyasi partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcısı’nın açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesi’nce kesin olarak karara bağlanır” (m. 69/4). Bu hükmü, siyasal partilere güvence sağlayan bir hüküm olarak kabul etmek gerekir. Gerçekten bununla, siyasal partilerin kapatılması herhangi bir mahkemeye değil, anayasanın üstünlüğünün koruyucusu ve teminatı olan bir yüksek yargı organına verilmiştir. Siyasal partilerin kapatılmasındaki usul, SPK’de gösterilmiştir. Cumhuriyet Başsavcılığı siyasal parti kapatılması davasını ya re’sen, veya Bakanlar Kurulu kararı üzerine Adalet Bakanı’nin istemiyle, yahut bir başka siyasal partinin istemi üzerine açar. Cumhuriyet Başsavcılığı, Adalet Bakanı’nin veya siyasal partinin istemde bulunması hâllerinde, yeterli delil bulunmadığı kanısına varırsa, dava açmaz. Adalet Bakanı’nin veya siyasal partinin, Cumhuriyet Başsavcılığı’nın bildirimi üzerine, “Siyasi Partilerle ilgili Yasakları inceleme Kuruluna” (bu Kurul, Yargıtay ceza daireleri başkanlarından oluşmaktadır) yazı ile itirazda bulunma hakkı vardır. Kurul, itirazı ivedilikle en geç otuz gün içinde inceler; itirazı haklı görmezse dava açılmaz; haklı görürse, Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesi’ne dava açmakla yükümlüdür (SPK, m. 100).

17. AİHM göre partilerin yasaklanması ve Avrupa kriterlerini kısaca açıklayın.

Cevap: Türkiye, Avrupa Konseyi’nin kurucu üyeleri arasındadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni (AİHS) 1954 yılında onaylamıştır. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na bireysel müracaat hakkını 1987, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) bağlayıcı yargı yetkisini 1989 yılında kabul etmiştir. Nihayet, 2004 Anayasa değişikliği, milletlerarası insan hakları andlaşmalarına millî kanunlar karşısında öncelik tanımıştır. Dolayısıyla, bütün diğer temel hak konularında olduğu gibi, partilerin kapatılması konusunda da Avrupa normlarına uyulması, Türk yargı organı bakımından anayasal bir zorunluluktur. Bu normlar ya da kriterler, AİHM kararlarından ve Avrupa Konseyi’nin anayasal konulardaki danışma organı olan Venedik (Hukuk Yoluyla Demokrasi) Komisyonu’nun, partilerin yasaklanmasına ilişkin 1999 tarihli raporundan (Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures, Venice, 10-11 December 1999, CDL-INF2000, 1)

çıkarılabilir. Venedik Komisyonu raporuna göre siyasi partilerin yasaklanması, “ancak demokratik düzeni devirecek, böylece anayasanın güvence altına aldığı hakları ve hürriyetleri tahrip edecek bir siyasal araç olarak şiddet kullanımını savunan veya şiddet kullanan partiler bakımından haklı görülebilir. Bir partinin, anayasanın barışçı yöntemlerle değiştirilmesini savunması, tek başına, onun yasaklanması veya feshedilmesi için yeterli değildir.”

18. Siyasi partilere neden devlet yardımı yapılır?

Cevap: Siyasal partiler, sivil toplumla devlet kurumları arasında köprü oluşturan, bu nitelikleri itibarıyla da bazı açılardan özel hukuk tüzel kişilerine, bazı açılardan da kamu hukuku tüzel kişilerine benzeyen, kendilerine özgü kuruluşlardır. Siyasal partilerin bu yarı-kamusal niteliği, birçok Batı demokrasisinde siyasal partilere devlet bütçesinden yardımda bulunulmasına neden olmuştur.

19. 2004 yılında yapılan anayasa değişikliğinin 90. Maddesinin ne olduğunu açıklayın?

Cevap: Anayasa’da 2004 yılında yapılan değişiklik ile 90. maddeye şu cümle eklenmiştir: “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

20. 1982 Anayasasında 13.madde ki düzenlemeyi yazın.

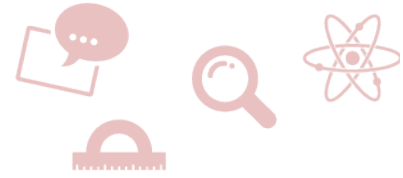
Cevap: 1982 Anayasası’nın 13. maddesindeki düzenlemeye göre “Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz. Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir”.

21. Ölçülülük ilkesi nedir?

Cevap: Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında sınırlama aracının amacı gerçekleştirmeye elverişli olması ve araç ile amaç arasında ölçülü bir oranın olması demektir.

22. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması adına anayasaya nasıl düzenlenmiştir?

Cevap: Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması ile ilgili bir hüküm, 1961 Anayasası’nın ilk metninde mevcut değildi. 1982 Anayasası temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmamasını ayrı bir madde hâlinde düzenlemiştir: “Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri

yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar. Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir. Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz” (m. 14). Anayasa’da 3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle, 14. madde şu şekli almıştır: “Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz. Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir”. 14. maddenin yeni metni, eskisine oranla daha kısa ve öz ve AİHS’in aynı nitelikteki 17. maddesine daha yakın bir paralellik içindedir. Ancak, 14. maddenin eski metninin koruyup da yeni metninin korumadığı bir değer olduğu söylenemez. Öte yandan, yeni metinde tutarlı olarak faaliyet deyiminin kullanılması, maddenin salt düşünce açıklamalarını değil, eylemleri yasakladığı yolundaki hürriyetçi yoruma güç kazandıracak niteliktedir.

HUKUK DEVLETİ

23. Hukuk devletini kısaca açıklayın.

Cevap: Anayasa’nın 2. maddesinde “Cumhuriyetin nitelikleri” arasında sayılan hukuk devleti ilkesi, bütün uygar demokratik rejimlerin temel özelliklerinden biridir. Bu kavram, en kısa tanımıyla, vatandaşların hukuki güvenlik içinde bulundukları, Devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistemi anlatır. Hukuk dilinde hukuk devleti deyimi, devletin hukuk kurallarıyla bağlı sayılmadığı polis devleti kavramının karşısı olarak kullanılmaktadır. Hukuk devletinin çağdaş demokratik uygarlığın en önemli aşamalarından biri olduğuna şüphe yoktur. Gerçekten, vatandaşların devlete karşı güven beslemeleri ve kendi kişiliklerini korkusuzca geliştirebilmeleri, ancak hukuk güvenliğinin sağlandığı bir hukuk devleti sistemi içinde mümkündür.

Hukuk devletinin başlıca varlık şartları nelerdir? Bu ilke, her şeyden önce, devletin işlemlerinin hukuk kurallarına bağlılığını ifade eder. Hukuk kurallarına bağlılığı sağlayacak mekanizma ise, devletin eylem ve işlemlerinin yargı denetimi altında bulunmasıdır. Hukuk devleti denilince, ilk olarak yürütmenin hukuka bağlılığı ve yürütme işlemlerinin yargı denetimi altında bulunması

akla gelmektedir. Bunu, daha çok tarihsel sebeplerle açıklamak mümkündür. Hukuk devleti ilkesinin mücadelesinin yapıldığı geçen yüzyıllarda, yürütme organı genellikle kral ve onun bakanlarından oluştuğu için, bu dönemlerde kişi haklarına karşı saldırının ancak yürütme organından gelebileceği, dolayısıyla vatandaşların hukuki güvenliğinin sağlanabilmesi için yürütme organını hukukla bağlamanın gerekli ve yeter olduğu düşünülmüştür.

24. Yürütmenin yargı üzerinde etkisi veya yargı denetimi dışına bırakması durumunda hukuk sisteminin durumunu açıklayın.

Cevap: Denetim sistemi ne olursa olsun, eğer yürütmenin bir kısım eylem ve işlemleri, çeşitli yollarla yargı denetimi dışında bırakılabiliyorsa, hukuk devleti ilkesinin zedelenmiş olduğu sonucuna varabiliriz. 1924 Anayasası döneminde Danıştay, bir kısım yürütme işlemlerini siyasal nitelikli görerek, bunlardan doğan uyuşmazlıklara bakmayı reddediyordu. 1961 Anayasası’nın 114. maddesi, “idarenin hiçbir eylem ve işlemi, hiç bir hâlde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.” hükmünü getirmek suretiyle, hukuk devleti ilkesini sarsan bu çeşit uygulamaları önlemiş oldu. Bu hüküm, bir yandan yasama organına, bir yandan da idari yargı organına yönelik bir direktif niteliği taşıyordu. Madde, yasama organına hitap eden yönüyle, idari yargı yolunu kapatacak kanunların çıkarılmasını yasaklıyor; idari yargıya hitap eden yönüyle de bu mahkemelerin bir kısım yürütme işlemlerinden doğan uyuşmazlıkları kendi görev alanları dışında görerek bunlara bakmayı reddetmeleri imkânını ortadan kaldırıyordu. Böylece, 1961 Anayasası’nın 114. maddesinin, hukuk devleti bakımından çok önemli bir aşama sağladığı kuşkusuzdur.

25. Sosyal Devletin ne olduğunu açıklayın.

Cevap: Batı toplumlarının 19. yüzyıl içindeki değişimi, devlet kontrolünden uzak biçimde kendi kanunlarına göre işlemeye terk edilen piyasa ekonomisinin, sanayileşmeyi büyük ölçüde gerçekleştirdiği, fakat ağır sosyal sorunlar yarattığı, gelir ve servet eşitsizliklerini arttırdığı, sınıf çatışmalarını yoğunlaştırdığı gerçeğini ortaya koymuştur. Bu durum karşısında Batı toplumları, klasik jandarma devlet anlayışını terk ederek, gerekli sosyal tedbirleri almaya başlamışlardır. Bu anlamda sosyal devlet, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesiyle, sınıf çatışmalarını yumuşatan ve millî bütünleşmeyi sağlamaya çalışan bir devlet anlayışıdır. devletin sosyalist devlet anlamına gelmediğini de belirtmek gerekir. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyeti tamamen veya çok büyük ölçüde ortadan kaldıran ve ekonomik hayatın düzenini serbest rekabete değil, merkezî planlamaya dayandıran sosyalist devletin aksine, sosyal devlet, üretim araçları üzerinde özel mülkiyet hakkını ve özel teşebbüs hürriyetini tanıır. Ekonomik hayatın düzeni, esas itibarıyla, serbest rekabete ve piyasa ekonomisi kurallarına dayanır. Bu anlamda sosyal devleti, serbest rekabetçi kapitalist ekonomik sistemin, çağımızın şartlarına ve gereklerine

uyarlanmış bir şekli olarak düşünmek yanlış olmaz.

26. Devletin ekonomik hayata müdahalesi olmalı mıdır, olursa ölçüsü ne derecede olmalıdır?

Cevap: Anayasası'nda devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesinin ilkelerini belirleyen genel bir hüküm yer almıştı. "İktisadi ve sosyal hayatın düzeni" başlığını taşıyan 41. madde, iktisadi ve sosyal hayatın "Adaletle, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla göre" düzenleneceği belirtmekte ve yatırımları "toplum yararının gerektirdiği önceliklere" yöneltmeyi devletin ödevi olarak göstermekteydi. 1982 Anayasası devletin ekonomik hayata müdahalesiyle ilgili böyle genel bir maddeye yer vermemiş olmakla beraber, devlet müdahalesine ilişkin hükümler anayasanın çeşitli maddelerine serpiştirilmiş bulunmaktadır (m. 5, 48, 166, 167, 168 -172). Bu müdahale hükümlerine rağmen, anayasamızdaki sosyal devlet anlayışının, siyasal iktidarlara belli bir ekonomik politika modelini empoze etmediği açıktır. Anayasa açısından söylenebilecek olan şey, bu anayasa ile ne saf liberal, ne saf devletçi ekonomi modelinin uygulanmasının mümkün olduğudur. Bu çok geniş çerçeve içinde siyasal iktidarların ekonomik politikayı kendi siyasal tercih ve önceliklerine göre yönlendirebilecekleri doğal olduğu gibi, demokratik rejimin gereklerine de uygundur. Anayasanın ekonomik politika modelleri karşısındaki nispi tarafsızlığı, Anayasa Mahkemesi'nin bazı kararlarında da ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin 1985 yılında verdiği bir kararda belirttiği gibi, "...çok partili demokratik rejimi benimseyen anayasamızda, Anayasa ilkelerine ters düşmemek koşuluyla iktidarların ekonomi alanında müdahaleci veya liberal bir politika izlemelerine bir engel bulunmamaktadır".

27. 1982 Anayasasının 65.maddesindeki sınırı açıklayın.

Cevap: Anayasa'nın 65. maddesindeki sınır, şüphesiz, ancak olumlu edim gerektiren sosyal haklar bakımından geçerlidir. Olumlu edim gerektirmeyen, sendika, toplu sözleşme, grev gibi hakların gerçekleşmesi, ekonomik istikrarın korunması ve malî kaynakların yeterliliği ölçüsüne bağlanamaz. Olumlu edim gerektiren haklarda ise yasama organının bu hakları gerçekleştirme konusundaki takdir yetkisinin mutlak olup olmadığı tartışmalıdır. Bir görüşe göre yasamanın takdiri, bu hakların gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği konusunda değil, ancak ne ölçüde gerçekleştirileceği konusunda mevcut olabilir. Bizce, yasama organının bu alandaki takdirini denetleyecek, diğer bir deyişle onun hareketsizliğini müeyyidelendirecek hukuki bir yol mevcut değildir.

EŞİTLİK

28. 1982 Anayasasının eşitlik ilkesini açıklayın.

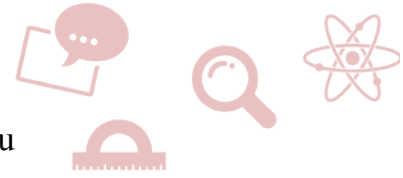
Cevap: Eşitlik ilkesi, 1982 Anayasası'nın 10. maddesinde şu şekilde ifadesini bulmuştur: "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve

benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları, bütün işlemlerinde ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar".

Anayasa'nın 10. maddesinde 22.05.2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik, maddeye şu fıkra eklenmiştir: "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." Bu eklemeyle, devletin kadınlar lehine ayrımcılıkta bulunması mümkün kılınmıştır.

29. Pozitif ayrımcılık nedir?

Cevap: Tolumda sosyal, ekonomik ve fiziksel nedenlerle dezavantajlı durumda olan birey ve gruplar lehine ayrımcılık yapılmasıdır.

ASLİ KURUCU İKTİDAR VE TALİ KURUCU İKTİDAR

1. Kurucu İktidar nedir?

Cevap: Bir devletin anayasasını yapma veya değiştirme, başka bir deyimle o devletin temel siyasal yapısını belirleme iktidarına, kurucu iktidar veya kuruculuk fonksiyonu adı verilir.

2. Kurulmuş İktidar nedir?

Cevap: Kurucu iktidarın anayasada belirlediği sınırlar içerisinde devletin çeşitli hukuki yetkilerini (yasama, yürütme ve yargı yetkileri) kullanma iktidarındır. Kurulmuş iktidar, hukukiliğini kurucu iktidarın iradesine uygunluğundan alır.

3. Kurucu iktidarın kaç türü vardır?

Cevap: Asli kurucu iktidar ve tali (türevsel) kurucu İktidar olmak üzere iki tür kurucu iktidardan söz edilir.

4. Asli kurucu iktidar nedir ve hangi durumlarda oluşur?

Cevap: Asli kurucu iktidar, bir devletin anayasasının tümden yapılması veya yeniden yapılması sürecidir. Bu durum, çoğu zaman, bir ülkenin bağımsızlığına yeni kavuşması ya da anayasal düzenin ihtilal, hükûmet darbesi, iç savaş, bölünme, yabancı işgal gibi nedenlerle kesintiye uğraması nedenleriyle bir hukuk boşluğunun oluşması hâlinde söz konusu olur.

5. Asli kurucu iktidarın ayırt edici özelliği nedir?

Cevap: Asli kurucu iktidarın ayırt edici özelliği, onun ortaya çıkış biçimi değil, yeni anayasayı meydana getirirken herhangi bir pozitif hukuk normu ile bağlı olmamasıdır. Bu anlamda asli kurucu iktidar sınırsızdır ve hukuk dışı bir olaydır. Asli kurucu iktidarın hukuk dışı oluşu, onun toplumca benimsenen yeni ve meşru bir anayasa düzeni yaratamayacağını değil, sadece asli kurucu iktidar olayının hukuk çerçevesi dışında cereyan ettiğini, bunun hukukla açıklanmasının mümkün olmadığını ifade eder. Bu iktidarın sınırsızlığı da, sosyolojik anlamda değil, sadece hukuki anlamdadır.

6. Tali kurucu iktidar nedir?

Cevap: Bir ülkenin anayasasının, o anayasada belirlenmiş usullere uyulmak suretiyle değiştirilmesidir. Burada her şeyden önce, bir anayasanın tümden yeniden yaratılması değil, mevcut bir anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilmesi söz konusudur. Üstelik bu değişiklikler, mevcut anayasanın anayasa değişiklikleri için öngördüğü usullere uygun olarak yapılır ve hukuki geçerliliğini bu uygunluktan alır. Bu anlamda tali kurucu iktidar, hukuken sınırlı bir iktidardır. Diğer bir deyimle, asli kurucu iktidarın hukuk dışı bir olay olmasına karşılık, tali kuruculuk tamamen hukuki bir fonksiyondur.

TÜRK ANAYASALARINDA ANAYASAYI DEĞİŞTİRME SORUNU

7. Kanun-i Esasi'de anayasa değişikliği nasıl yapılıyordu?

Cevap: Kânun-i Esasi'ye göre (m.116) anayasa değişikliklerini teklif yetkisi, ya Bakanlar Kurulu'na veya

Âyan ya da Mebusan Meclislerinden birine aitti. Bu teklif, önce Heyet-i Mebusan'ın, sonra Heyet-i Ayan'ın üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla kabul edildikten sonra, padişahın onayıyla kesinleşiyordu.

8. 1921 Anayasa'sında anayasa değişikliği nasıl yapılıyordu?

Cevap: 1921 Anayasası, anayasayı değiştirme sorunu ile ilgili bir hüküm taşımamaktadır. Olağanüstü yetkileri haiz olan, dolayısıyla bir kurucu meclis niteliği taşıyan I. TBMM (1920-1923) bu asli kurucu iktidarını, sadece 1921 Anayasası'nı değil, aynı zamanda devletin temel yapısına ilişkin daha birçok anayasal nitelikte kanunları yapmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıldığına karar vermek suretiyle, herhangi bir hukuki sınırlamaya bağlı olmaksızın kullanmıştır. 1921 Anayasası'nın kabulünde farklı bir çoğunluk aranmamış, daha sonra bu anayasada yapılan değişiklikler de normal kanunlardaki usullere göre gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle 1921 Anayasası, Osmanlı-Türk anayasa tarihinin tek yumuşak anayasasıdır.

9. 1924 Anayasasında anayasa değişikliği nasıl yapılmıştır?

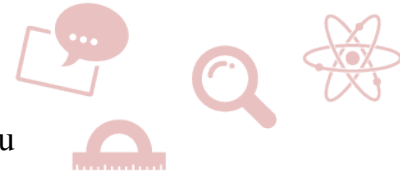
Cevap: Cumhuriyetin ilk anayasası olan 1924 Anayasası, anayasa değişikliklerinin TBMM üye tamsayısının üçte biri tarafından teklif ve gene TBMM'nin üye tamsayısının üçte ikisi tarafından kabul edilebileceğini öngörmüştür (m.102). Bu Anayasa, ayrıca bir onay safhasına yer vermemiş, hatta anayasa değişikliklerini, Cumhurbaşkanı'nın kanunları bir kere daha görüşülmek üzere Meclis'e geri gönderme yetkisinin dışında tutmuştur. Ayrıca, 1924 Anayasası'na göre, devlet şeklinin cumhuriyet olduğu hakkındaki birinci maddesinin değiştirilmesi "Hiçbir suretle teklif dahi edilemez".

10. 1961 Anayasasında anayasa değişikliği nasıl yapılmıştır?

Cevap: 1961 Anayasası'na göre (m.155) "Anayasanın değiştirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklifler ivedilikle görüşülemez. Değiştirme teklifinin kabulü, Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyuyla mümkündür. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü, 1. fıkradaki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tabidir." Gene 1961 Anayasası, 1924 Anayasası'na paralel olarak, devlet şeklinin cumhuriyet olduğu hakkındaki, Anayasa hükmünün değiştirilemeyeceğini ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğini belirtmiştir (m.9).

11. 1982 Anayasası'nın 17.5.1987 tarihli tadilinden önce anayasa değişikliği nasıl yapılıyordu?

Cevap: 1982 Anayasası'nın 17.5.1987 tarihli tadilinden önceki çözüm tarzı 1924 ve 1961 Anayasası'ndaki teklif ve karar yeter sayılarını aynen muhafaza etmekle birlikte, bu anayasalarda mevcut olmayan bir onay safhası öngörmüştü. Bu safhada onay yetkisi, Cumhurbaşkanı ile

HUK209U-ANAYASA HUKUKU

Ünite 5: Kurucu İktidar: Anayasayı Değiştirme Sorunu

halk arasında paylaşılmaktaydı. Şöyle ki Cumhurbaşkanı, Anayasa değişikliklerini, diğer kanunlarda olduğu gibi, bir kere daha görüşülmek üzere TBMM'ye geri göndermek ve Meclis bu kanunu aynen kabul ettiği takdirde onu halkoyuna sunmak yetkisine sahiptir.

12. 1982 Anayasası'nda 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ile anayasanın değiştirilmesinde teklif safhası nasıl işler?

Cevap: 3361 sayılı Kanun, teklif usulünde bir değişiklik getirmemiştir. 1961 Anayasası'nda ve 1982 Anayasası'nın ilk şeklinde olduğu gibi, anayasanın değiştirilmesi, TBMM üye tamsayısının (Anayasa'nın, 4121 sayılı Kanun'un 8. maddesiyle değişik 75. maddesi gereğince bu sayı 550'dir) en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir.

13. 1982 Anayasası'nda 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ile anayasanın değiştirilmesinde görüşme safhası nasıl işler?

Cevap: 175. maddenin 3361 sayılı Kanun'la değişik ikinci fıkrasına göre, anayasa değişikliklerine ilişkin tekliflerin görüşülmesi, bu maddedeki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi hakkındaki hükümlere tâbidir. Aynı maddenin birinci fıkrasında ise anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin Genel Kurul'da iki defa görüşüleceği belirtilmiştir. «ki defa görüşülme şartı, anayasa değişikliğine ilişkin tekliflerin görüşülmesi usulünü diğer kanunların görüşülmesi usulünden ayıran tek farktır. Hâlen yürürlükte olan 1 Eylül 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü (MMİ), kanunların bir defa görüşülmesi ilkesini benimsemiş, ancak anayasanın açık hükmü gereği olarak, anayasa değişiklik tekliflerinin Genel Kurul'da iki defa görüşüleceğini hükme bağlamıştır. “İkinci görüşmeye, birinci görüşmenin bitiminden kırk sekiz saat geçmeden başlanamaz. İkinci görüşmede, sadece maddeler üzerinde verilmiş olan değişiklik önergeleri görüşülür” (MMİ, m.91).

14. Anayasa değişikliğine ilişkin tekliflerin diğer kanunlardan farklı olarak iki defa görüşülmesi şartının amacı nedir?

Cevap: Anayasa değişikliğine ilişkin tekliflerin diğer kanunlardan farklı olarak iki defa görüşülmesi şartının amacı, anayasa değişikliklerinin aceleyle getirilmemesini, konu üzerinde daha titizlikle durulmasını ve iki görüşme arasında kamuoyunun çeşitli yollardan ifade bulabilmesini sağlamaktır.

15. 1982 Anayasası'nda 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ile anayasanın değiştirilmesinde karar safhası nasıl işler?

Cevap: Anayasada 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ortaya, üye tamsayısının beşte üçü ve üçte ikisi olmak üzere, iki değişik karar yetersayısı çıkarmıştır. Bu yetersayılardan birinin veya diğerinin sağlanmasına göre onay safhasında gerçekleştirilecek işlemler farklıdır. Bu nedenle anılan iki durum, onay safhasıyla birlikte incelenecektir. 3361 sayılı Kanun'un, anayasa değişiklik

tekliflerinin kabulüne ilişkin olarak getirdiği bir yenilik de oylamanın gizli olması zorunluluğudur.

16. 1982 Anayasası'nda 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ile anayasanın değiştirilmesinde onay safhası nasıl işler?

Cevap: Anayasanın 3361 sayılı Kanun'la değişik 175. maddesi, Anayasa'nın ilk metninde olduğu gibi, anayasa değişikliklerini onaylama yetkisini Cumhurbaşkanı ile halk arasında paylaştırmaktadır. Ancak karar çoğunluğunun beşte üç veya üçte iki oluşuna göre izlenecek yollar farklıdır. Anayasa değişikliği teklifi, beşte üç veya daha fazla fakat üçte ikiden az oyla kabul edildiği takdirde, Cumhurbaşkanı'nın kanunu tekrar görüşülmek üzere Meclis'e iade etmesi veya kanunun halkoyuna sunulması gibi iki ihtimal ortaya çıkar. Bu durumda Cumhurbaşkanı, kanunu halkoyuna sunabilir veya onaylayarak kesinleştirebilir. Cumhurbaşkanı beşte üçte iki arasındaki oyla kabul edilmiş bir anayasa değişikliğini iade etmezse söz konusu kanunun halkoyuna sunulması zorunludur. Diğer bir deyişle bu durumda Anayasa, zorunlu halkoylaması yöntemini benimsemiş ve üçte ikiden az oyla kabul edilen bir anayasa değişikliğinin sadece Cumhurbaşkanı'nın onayıyla kesinleşmesine izin vermemiştir.

ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN DENETİMİ

17. Anayasa değişikliklerinin anayasa uygunluğunun denetimi hangi düzeylerde söz konusudur?

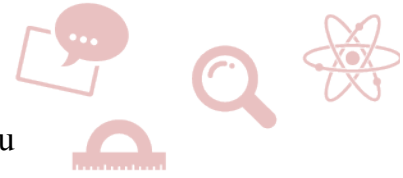
Cevap: Anayasa değişikliklerinin anayasa uygunluğunun denetimi, şekil ve esas olmak üzere iki düzeyde söz konusu olabilir.

18. Anayasa değişikliklerinin şekil yönünden anayasaya uygunluğunun denetimi nasıl yapılır?

Cevap: Anayasa değişikliklerinin şekil yönünden anayasaya uygunluğunun denetimi, bu değişikliklerin anayasada öngörülen usul ve şekil kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadıklarının incelenmesini içerir.

19. Anayasa değişikliklerinin usul yönünden anayasaya uygunluğunun denetiminde ne tür sorunlar ortaya çıkar?

Cevap: Anayasa'da belirtilen usul ve şekil kurallarına göre gerçekleştirilmiş bir anayasa değişikliği, geçerli bir anayasa normudur. Bu niteliği ile mevcut anayasa sisteminin diğer normlarıyla eşit değerde bir norm hâline gelmiştir. Böyle bir norm hangi kritere göre anayasaya uygun veya aykırı sayılacaktır? Hukuk normları hiyerarşisinde bir norm, ancak kendisinden üstün düzeyde başka bir norma aykırı düştüğü takdirde geçersiz sayılabilir. Kendi düzeyindeki normlarla ise arasında astlık-üstlük ilişkisi değil, ancak zaman yönünden öncelik-sonralık, konu yönünden de genellik-özellik ilişkisi söz konusu olabilir. Bu açıdan usulüne uygun olarak meydana getirilmiş bir anayasa normunun, kendisiyle eşdeğerli olan başka bir anayasa normuna uygun olup olmadığını denetlemek, mantiken mümkün görünmemektedir.

KUVVETLER AYRILIĞI VE FONKSİYONLAR AYRILIĞI

20. Kuvvetler ayrılığı nedir?

Cevap: Günümüzde kuvvetler veya iktidarların ayrılığı deyimi kullanılırken kastedilen ve pozitif hukuk verilerine göre kastedilmesi gereken, gerçekte fonksiyonlar ayrılığıdır. Diğer bir deyişle devlet iktidarının çeşitli fonksiyonlarının, aralarında bir işbirliği mevcut bulunan değişik organlarca yerine getirilmesidir.

21. Devletin hukuki fonksiyonları kaç ayrıdır?

Cevap: Devletin hukuki fonksiyonları, yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılmaktadır.

DEVLETİN HUKUKİ FONKSİYONLARININ MADDİ BAKIMDAN TASNİFİ

22. Devletin hukuki fonksiyonlarının maddi bakımdan tasnifi nasıl yapılır?

Cevap: Maddi kriterlere göre yasama fonksiyonu, kural koymak, yani genel, sürekli, objektif ve kişisel olmayan (gayr-ı şahsî) işlemler yapmaktır. Buna karşılık yürütme veya idare fonksiyonuyla devlet, bir subjektif hukuki durum doğuracak veya bir objektif hukuki durumun şartını meydana getirecek bir irade açıklamasında bulunur. Dolayısıyla idari işlem, daima bireysel ve somut bir işlemdir; buna karşılık yasama işlemi, daima genel ve soyut bir hükümdür.

DEVLET FONKSİYONLARININ ŞEKLİ VE ORGANİK BAKIMDAN TASNİFİ

23. Devlet fonksiyonlarının şekli ve organik bakımdan tasnifi nasıl yapılmaktadır?

Cevap: Yasama organından kanun adı altında ve kanun şeklinde çıkan her işlem, içeriği ve maddi niteliği ne olursa olsun, her zaman için kanundur ve kanun gücünü taşır. Buna karşılık, idari veya yargısal bir makamın yaptığı bir işlem, içeriği ve niteliği itibarıyla kanunlarla aynı olsa bile, hiçbir zaman kanun değildir ve kanun gücünü taşımaz. Kısacası şekli anlamda fonksiyonlardan, Devletin üç çeşit organı tarafından ve bu organlardan her birine özgü biçimde yerine getirilen çeşitli faaliyetleri anlamak gerekir; burada fonksiyonu belirleyen, onu icra eden amaç ve icra edilmiş biçimidir.

TÜRKİYE'DE 1924 VE 1961 ANAYASASI'NDA KUVVETLER (FONKSİYONLAR) AYRILIĞI

24. Türkiye'de 1924 ve 1961 Anayasaları arasında kuvvetler ayrılığı bakımından nasıl bir fark olduğu kabul edilir?

Cevap: Türkiye'de 1924 Anayasası'nın kuvvetler birliği ve görevler (fonksiyonlar) ayrılığı, 1961 Anayasası'nın ise yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemini kabul ettiği, bu açıdan iki anayasa arasında önemli fark olduğu görüşü yaygındır.

1982 ANAYASASI'NDA KUVVETLER (FONKSİYONLAR) AYRILIĞI

25. 1961 ile 1982 Anayasaları arasında yürütmenin niteliği açısından nasıl bir fark vardır?

Cevap: 1961'de yürütmenin sadece bir görev olarak nitelendirilmiş olmasına karşılık, 1982 Anayasası'nın yürütmeyi bir yetki ve görev olarak nitelendirmesidir.

YASAMA FONKSİYONU

26. Yasama yetkisini nasıl tanımlayabiliriz?

Cevap: Yasama yetkisini TBMM'nin kanun yapma ve parlamento kararları alma yetkisi olarak tanımlayabiliriz. 1982 Anayasası'nın "yasama yetkisi" başlığını taşıyan 7. maddesinin Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'na verilen gerekçesinde "Millet adına kanun koyma yetkisini yasama meclisi yerine getirir." denilmektedir. Bu cümle, anayasa koyucunun, yasama yetkisini kanun koyma veya 87. maddedeki daha etraflı ifade ile "kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak" olarak gördüğünü anlatmaktadır.

27. Yasama yetkisinin genelliği kavramı neyi ifade eder?

Cevap: Yasama yetkisinin genelliği, kanunla düzenleme alanının konu itibarıyla sınırlandırılmamış olduğunu, anayasaya aykırı olmamak şartıyla her konunun kanunla düzenlenebileceğini ifade eder. Yasama yetkisinin genelliği, aynı zamanda, yasama organının bir konuyu dilediği ölçüde ayrıntılı olarak düzenleyebileceği anlamına da gelir.

28. Yasama yetkisinin ilköllüğü (asliliği) ne demektir?

Cevap: Yasama yetkisinin ilköllüğü (asliliği) yasama organının bir konuyu doğrudan doğruya, yani araya herhangi bir işlem girmeksizin düzenleyebilmesidir.

29. Anayasamızın 7. Maddesine göre yasama yetkisi kimdedir?

Cevap: Anayasamızın 7. maddesi "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Bu yetki devredilemez" kuralını koymaktadır.

YASAMA İŞLEMLERİ

30. Özel nitelikli kanunlar nelerdir?

Cevap: Bütçe ve kesin hesap kanunları ile milletlerarası antlaşmaların uygun bulunması hakkındaki kanunlardır.

31. Yasama meclislerinin hukuki işlemleri kaç ayrıdır?

Cevap: Yasama meclislerinin hukuki işlemleri, kanunlar ve parlamento kararları olmak üzere ikiye ayrılır.

32. Parlamento kararları nasıl tanımlanır?

Cevap: Parlamento kararları, TBMM'nin kanun dışındaki bütün işlemleridir. Parlamento kararlarının konu yönünden çok çeşitli oluşları, bunların tam bir tasnifinin yapılmasını da güçleştirmektedir.

33. İhtizük nedir?

Cevap: Yasama meclislerinin kendi iç çalışmalarını düzenlemek amacıyla koydukları kurallara ihtizük adı verilir.

34. İhtizüklerin konusu nedir?

Cevap: İhtizüklerin konusu, yasama meclislerinin çalışmalarının düzenlenmesidir (m.95/1). Bu nedenle ihtizüklere, meclis çalışmalarıyla ilgili olmayan hükümler konulamaz. Özellikle ihtizükler, yasama meclisi dışındaki kişileri bağlayıcı, onlar bakımından yükümlülükler getirici kurallar koyamazlar. Böyle bir durum, temel hak ve hürriyetlerin kanunla sınırlandırılabilceğı hakkındaki anayasa hükmüne de (m.13/1) aykırı düşer.

YÜRÜTME FONKSİYONU

35. Açık bir hüküm olmamakla birlikte Yürütme organının yetkisi nasıl tanımlanabilir?

Cevap: Anayasada açık bir hüküm olmasa bile, yürütme organının düzenleme yetkisine sahip olduğı, bu yetkinin yürütme ve idare fonksiyonunun mahiyetinden doğduğı söylenebilir.

36. Anayasanın 8. Maddesi yürütme görev ve yetkisini kimlere vermiştir?

Cevap: Anayasa'nın 8. maddesine göre "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir".

37. Anayasa, yürütmenin düzenleyici işlemlerini nasıl belirlemiştir?

Cevap: Anayasa, yürütmenin düzenleyici işlemlerini, KHK, tüzük, yönetmelik ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesi olarak belirlemiştir.

38. Kanun Hükümünde Kararname nedir?

Cevap: TBMM'ce çıkarılan yetki kanununa dayanılarak, Bakanlar Kurulu'nun yürürlükteki kanunları değiştirebilecek veya kaldırmaya güçte düzenlemelerde bulunabilmesidir.

39. KHK çıkarma yetkisi kimindir?

Cevap: KHK çıkarma yetkisi Bakanlar Kurulundur.

40. KHK'nin konusu nasıl belirlenir?

Cevap: KHK'nin konusu, genel çerçevesi itibarıyla, yetki kanununda belirlenir.

41. Anayasaya göre KHK ile düzenlenemeyecek konular nelerdir?

Cevap: Anayasa, KHK ile düzenlenemeyecek konular olarak, Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevleri belirlemiştir.

42. KHK ne zaman yürürlüğe girerler?

Cevap: KHK'ler, Resmi Gazete 'de yayımlandıkları gün yürürlüğe girerler. Ancak, kararnamede yürürlük tarihi

olarak daha sonraki bir tarih de gösterilebilir (m.91/6).

43. KHK'lerin Anayasa'ya şekil ve esas bakımından uygunluğunu kim denetler?

Cevap: 1961 ve 1982 Anayasası'na göre Anayasa Mahkemesi, KHK'lerin Anayasa'ya şekil ve esas bakımından uygunluğunu denetler (1961 Anayasası, m.64/son; 1982 Anayasası, m.148, 150, 151, 152, 153.).

44. Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hâl Kanun Hükümünde Kararnameleri ile Olağan KHK hangi yönlerden ayrılmaktadır?

Cevap: Olağan KHK'lerde yetki Bakanlar Kurulu'nun olduğı hâlde, sıkıyönetim ve olağanüstü hâl KHK'leri Cumhurbaşkanısı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılır. Sıkıyönetim ve olağanüstü hâl KHK'leri olağan KHK'ler bakımından Anayasa'da yer alan konu sınırlandırmalarına tâbi değildir. Diğer bir deyişle, temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevler de bu tür KHK'lerle düzenlenebilir (m.91/1). Anayasa'ya göre (m.148/1) "Olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükümünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmaz"

45. Anayasa Mahkemesi, bir düzenleyici işlemin gerçekten de Anayasa'nın öngördüğü anlamda bir olağanüstü hâl KHK'si olabilmesi için hangi şartların varlığını gerekli saymıştır?

Cevap:

- Olağanüstü hâl, yer bakımından sınırlıdır. Olağanüstü hâl, ülkenin tümü için değil, yalnız bir bölgesi için ilan edildiğı takdirde, "KHK ile getirilen önlemlerin sadece olağanüstü hal ilan edilen bölge için geçerli olması, bölge dışına taşırılmaması gerekir".
- Olağanüstü hâl, süre bakımından da sınırlıdır. "Olağanüstü Hal Yasası ile Sıkıyönetim Yasası, olağanüstü halin veya sıkıyönetimin ilan edildiğı bölge veya bölgelerde olağanüstü halin veya sıkıyönetimin devamı süresince uygulanır... Olağanüstü halin sona ermesine karşın, olağanüstü hal KHK'sindeki kuralların uygulanmasının devam etmesi olanaksızdır".
- Bu noktayla bağlantılı olarak, olağanüstü hâl KHK'leri ile, kanunlarda değişiklik yapılamaz. Ayrıca, olağanüstü hâl kanununda düzenlenecek konular, Anayasa'da (m.121/2) açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle, Olağanüstü Hâl Kanunu'nda yapılacak bir değişikliğin kanunla yapılması zorunludur. Çünkü Olağanüstü Hâl Kanunu, anayasa uygunluk denetimine tâbidir.

46. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hangi konularda çıkarılır?

Cevap: Cumhurbaşkanlığı kararnamesi istisnai bir işlem türü olmak itibarıyla, ancak Anayasa'nın 107. maddesinde

belirtilen konularda, yani Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin kuruluş, teşkilat ve çalışma esasları ile personel atama işlemlerinin düzenlenmesi konularında çıkarılabilir.

47. Tüzük nedir?

Cevap: Bakanlar Kurulu, kanunun uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştay'ın incelemesinden geçirilmek şartıyla tüzükler çıkarabilir. Tüzükler, Cumhurbaşkanı'nca imzalanır ve kanunlar gibi yayımlanır.

48. Yönetmelik nedir?

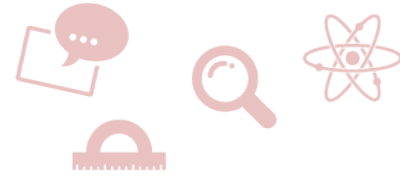
Cevap: Yönetmelik, idarenin en geniş uygulama alanına sahip düzenleyici işlem türüdür.

49. Yönetmeliğin konusu nedir?

Cevap: Yönetmeliğin konusu, kanunların ve tüzüklerin uygulanmasının sağlanmasıdır.

50. Yönetmeliği kimler çıkarabilir?

Cevap: Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarabilirler. Hangi yönetmeliklerin Resmî Gazete 'de yayımlanacağı kanunda belirtilir.

YASAMA ORGANI TBMM'NİN KURULUŞU

1. Türkiye'de hangi anayasalar ile hangi tip yasama organı sistemleri uygulanmıştır?

Cevap: 1961 Anayasası'nın Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşan iki meclisli bir yasama organı sistemini benimsemiş olmasına karşılık, 1982 Anayasası, 1924 Anayasası'nın tek meclisli sistemine geri dönmüştür.

2. Günümüzde ikinci meclisler de halkoyuna dayandıklarına göre, bu sistemi sürdürmeye niçin gerek görülmüştür?

Cevap: Federal devletlerle tek devletler açısından ayrı ayrı cevaplandırmak gerekir. Federal devletlerde iki meclis sistemi, federal yapının vazgeçilmez bir unsurudur. Çünkü bu sistemlerde meclislerden biri, nüfus esasına göre halkı; diğeri ise, üye devletleri, ya da federe devletleri temsil eder. Bu sistem, federe devletlerin, federal devlet iradesinin oluşumuna devlet olarak katılmalarını sağlar. Dolayısıyla üye devletleri, kural olarak eşitlik esasına göre temsil eden ikinci bir meclisin varlığı, federal sistemleri tek devletlerden ayıran en belirgin özelliklerden biridir. Nitekim ABD, Kanada, Avustralya, İsviçre, Hindistan gibi ülkelerde ikinci meclislerin varlığı, bunların federal yapılarının sonucu olarak açıklanabilir.

2. 1961 Anayasası, parlamentonun yetkilerini iki meclis arasında bölüştürürken, nasıl bir yol seçmiştir?

Cevap: 1961 Anayasası, parlamentonun yetkilerini iki meclis arasında bölüştürürken, bu meclislerin tamamen eşit yetkilere sahip olmaları yolunu seçmemiştir. Tersine, 1961 Anayasası sisteminde ağırlık, açıkça Millet Meclisi'ndedir. Bunu parlamentonun başlıca görevleri olan kanun yapma, hükümeti denetleme ve bütçeyi kabul etme konularında gözlemlemek mümkündür. Millet Meclisi'ne daha büyük ağırlık tanınmış olması bu Meclis'in bütün üyelerinin genel oyla seçilmeleri, Cumhuriyet Senatosu'nun ise seçimsiz üyeleri de içinde bulundurması ile açıklanabilir. Sadece anayasa değişikliklerinin kabulünde 1961 Anayasası iki meclise eşit yetkiler tanımıştı.

4. 1982 Anayasası ve sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletçe genel oyla seçilen kaç milletvekilinden kuruludur?

Cevap: 1982 Anayasası'nın ilk şekline göre (m. 75) "Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletçe genel oyla seçilen dört yüz milletvekilinden kuruludur". Milletvekili sayısı, Anayasa'da 17.5.1987 tarihinde 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle dört yüz elliye; 23.7.1995 tarihli Anayasa değişikliğiyle beş yüz elliye yükseltilmiştir.

MİLLETVEKİLLERİNİN SEÇİMİ

5. Seçim sistemi ne anlama gelir?

Cevap: Geniş anlamda seçim sistemi, seçimlerle ilgili bütün hususları, mesela seçme ve seçilme yeterliliğini, adaylığa ilişkin kuralları, oy verme usullerini, seçimlerin yönetim ve denetimini kapsar. Dar anlamda seçim sistemi

ise seçmenlerce verilen oyların parlamento sandalyelerine dönüştürülmesinde uygulanan kurallar anlamına gelir.

6. Seçim sistemleri, seçim çevrelerinin büyüklüğüne göre kaçaya ayrılır?

Cevap: Seçim sistemleri, seçim çevrelerinin büyüklüğüne, daha doğrusu çıkaracakları milletvekili sayısına göre, liste usulü ve tek isim (dar bölge) usulü olarak ikiye ayrılır. Tek isim usulünde her seçim çevresinden sadece tek bir milletvekili seçilir. Bu sistemin uygulandığı ülkeler arasında ABD ve İngiltere bulunmaktadır. Demokratik ülkelerin büyük çoğunluğunun uyguladığı liste usulünde ise seçim çevreleri nüfuslarına göre değişen sayıda olmak üzere, birden çok milletvekili çıkarılır.

7. Seçim sistemleri, oyların sandalyelere dönüştürülmesinde kullanılan yöntem açısından kaçaya ayrılır?

Cevap: Seçim sistemleri, oyların değerlendiriliş şekli, başka bir deyişle oyların sandalyelere dönüştürülmesinde kullanılan yöntem açısından, çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemi olarak iki ana gruba ayrılır. Çoğunluk sisteminin de basit (tek turlu) çoğunluk ve mutlak (iki turlu) çoğunluk sistemleri olmak üzere iki çeşidi vardır. Tek turlu basit çoğunluk sisteminde, bir seçim çevresinde nispi olarak en çok oy alan parti, o çevrenin milletvekilliğini kazanmış olur.

8. Milletvekili seçilme yeterliliği anayasada nasıl düzenlenmiştir?

Cevap: Milletvekili seçilme yeterliliği, Anayasa'nın 76. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "Otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir. En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflâs gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik veya anarşik eylemlere katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler". Bu hükümdeki "ideolojik ve anarşik eylemler" deyimini 27.12.2002 tarihli Anayasa değişikliği ile "terör eylemleri"; "otuz yaşını" ifadesi 13.10.2006 tarihli Anayasa değişikliği ile "yirmi beş yaşını" şeklinde değiştirilmiştir. Bu madde ile 1961 Anayasası'nın milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen 68. maddesi arasında bazı önemli farklar göze çarpmaktadır. Bir defa, 1961 Anayasası milletvekili seçilebilmek için Türkçe okuyup yazma bilmeyi yeterli gördüğü hâlde,

1982 Anayasası en az ilkokul mezunu olmayı şart koşturmuştur. Ayrıca, milletvekili seçilme yeterliliğini ortadan kaldıran suçlara birçok yenileri eklenmiştir. Üstelik ilgili kişinin affa uğramış olması hâlinde bile, seçilme yeterliliği geri gelmemektedir. Bu hükmü, genel

affin niteliğine pek uymayan bir hüküm olarak değerlendirebiliriz. Çünkü genel afa kural, affın sadece cezayı değil, aynı zamanda suçu bütün hukuki hüküm ve neticeleriyle ortadan kaldırmasıdır.

9. Seçim çevreleri nasıl belirlenmiştir ?

Cevap: 1983 Milletvekili Seçimi Kanunu'na gelinceye kadar Türkiye'de her il, bir seçim çevresi sayılmıştır. Bu kanun, fazla nüfuslu illerin her biri en çok yedi milletvekilliğini aşmayacak şekilde birden fazla seçim çevresine bölünmesi ilkesini getirmiş; 23.5.1987 tarihli ve 3377 sayılı Kanun ise seçim çevrelerini, her biri en çok altı milletvekili çıkaracak şekilde daha da küçültmüştür.

23.7.1995 tarihli ve 4121 sayılı Kanun, seçim çevresi olarak esas itibarıyla illeri kabul etmekle birlikte, çıkaracağı milletvekili sayısı 19'dan 35'e kadar olan illerin iki, 36 ve daha fazla olan illerin üç seçim çevresine bölüneceğini belirtmiştir. Çıkaracağı milletvekili sayısı 18'e kadar olan iller bir seçim çevresi sayılır (m. 4). Böylece seçim çevreleri önemli ölçüde büyütülmüş olmaktadır. Milletvekili Seçimi Kanunu, seçim çevrelerini ve her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısını saptama görevini YSK'ye vermiştir. YSK bu hususları, genel nüfus sayımı sonuçlarının açıklanmasından itibaren en geç altı ay içinde belirleyerek Resmî Gazete, radyo ve televizyonda ilan eder (m. 5).

Seçim çevrelerinin büyüklüğü, seçimlerin orantılılık derecesini etkileyen önemli bir değişkendir. Seçim çevresi ne kadar büyükse, yani ne kadar fazla milletvekili çıkarıyorsa, seçim çevresi barajı o kadar küçüleceğinden küçük partilerin barajı aşma şansları artar; dolayısıyla seçimler daha orantılı sonuçlar verir. Seçim çevrelerinin küçülmesi ise tersine, büyük partileri yararlandırır ve seçimlerin orantılılık derecesini azaltır.

10. Nispi temsilin çeşitlerinden biri olan d'Hondt sistemini açıklayınız?

Cevap: Nispi temsilin çeşitlerinden biri olan d'Hondt sistemi, adını Belçikalı bir matematikçiden almıştır. Sistemin en büyük özelliği, milletvekilliklerini artık bırakmayacak şekilde dağıtmasıdır. Bu sistemde, siyasal partilerin ve bağımsız adayların elde ettikleri milletvekili sayısı şöyle hesaplanır: Seçime katılmış olan siyasal partilerin ve bağımsız adayların adları alt alta ve aldıkları geçerli oy sayıları da hizalarına yazılır. Bu rakamlar önce bire, sonra ikiye, sonra üçe, vs. o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen paylar, parti ayrımı yapılmaksızın, en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Milletvekillikleri, bu payların sahibi olan partilere ve bağımsız adaylara, rakamların büyüklük sırasına göre tahsis olunur. Son kalan milletvekilliği için birbirine eşit rakamlar bulunduğu takdirde, bunlar arasında ad çekilmek suretiyle tahsis yapılır.

11. Emredici Vekâlet ne anlama gelir?

Cevap: Milletvekillerinin yasama dönemi içerisinde seçmenleri tarafından azledilebilmeleri ve seçmenlerin,

seçtikleri milletvekillerine, hukuken bağlayıcı direktifler verebilmeleridir.

TBMM ÜYELİĞİYLE BAĞDAŞMAYAN İŞLER

12. Anayasanın 87.maddesinde belirten milletvekilliği ile bağdaşmayan işler nelerdir?

Cevap: Anayasa'nın 87. maddesi, milletvekilliği ile bağdaşmayan işleri belirtmiştir. Buna göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin ve bunlara bağlı kuruluşlarda; Devletin veya diğer kamu tüzel kişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânları Kanun'la sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin ve Devlettten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakıfların, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekili olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmî veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. Bir üyenin belli konuda ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul etmesi Meclisin kararına bağlıdır".

YASAMA SORUMSUZLUĞU VE YASAMA DOKUNULMAZLIĞI

13. Yasama sorumsuzluğu nedir?

Cevap: Milletvekillerinin Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerden, ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanı'nın önerisi üzerine bir karar alınmadıkça, bunları Meclis dışında yinelemek ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamamalarıdır.

14. Yasama sorumsuzluğunun amacı nedir?

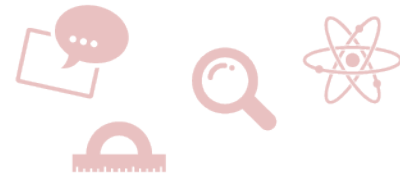
Cevap: Yasama sorumsuzluğunun amacı milletvekillerinin meclisteki söz hürriyetlerini korumaktır.

15. Yasama Dokunulmazlığın nedir ?

Cevap: Almanya Seçimden önce veya sonra suç işlediği ileri sürülen bir milletvekilinin, Meclisin kararı olmaksızın tutulanması, sorgulanamaması, tutuklanamaması ve yargılanamamasına yönelik yasama bağıışıklığını ifade eder.

16. Dokunulmazlığın kaldırılması ve üyeliğin düşmesi kararlarının denetlenmesi anayasada nasıl ifade edilmiştir?

Cevap: Anayasa'nın 85. maddesine göre "Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine 84. maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya içtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

Anayasa Mahkemesi, iptal istemini on beş gün içerisinde kesin karara bağlar".

17. 1982 Anayasası'nın 86. maddesine göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yollukları nasıl düzenlenir?"

Cevap: 1982 Anayasası'nın 86. maddesine göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yollukları Kanun'la düzenlenir. Ödenğin aylık tutarı en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu miktarı, yolluk da ödenek miktarının yarısını aşamaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine ödenecek ödenek ve yolluklar, kendilerine sosyal güvenlik kuruluşları tarafından bağlanan emekli aylığı ve benzeri ödemelerin kesilmesini gerektirmez. Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir".

18. Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmalarını, hangi kaynağın hükümlerine göre yürütür?"

Cevap: Anayasa'nın 95. maddesi, "Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmalarını, kendi yaptığı İçtüzük hükümlerine göre yürütür" demektedir.

19. Başkanlık divanının seçilme esasları nelerdir?"

Cevap: Anayasa'ya göre (m. 94), "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Başkanlık Divanı, Meclis üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Katip üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur. Başkanlık Divanı, Meclisteki siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur. Siyasi parti grupları Başkanlık için aday gösteremezler. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki yıldır, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi ise, o yasama döneminin sonuna kadar devam eder. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkanvekilleri, üyesi bulundukları siyasi partinin veya parti grubunun Meclis içinde ve dışındaki faaliyetleri-ne; görevlerinin gereği olan haller dışında, Meclis tartışmalarına katılamazlar; Başkan ve oturumu yöneten Başkanvekili oy kullanamazlar". Bu hükümler, Meclis Başkanı'nın ve Başkanlık Divanı'nın tarafsızlığını sağlama amacını gütmektedir. Gerçekten, Meclis çalışmalarının partizanlıktan uzak bir hava içinde ve tarafsızlık-la yönetilmesi, sağlıklı bir demokrasinin vazgeçilmez şartlarından biridir.

20. Anayasa'ya göre siyasi parti grupları, en az kaç üyeden meydana gelir?"

Cevap: Siyasi partiler, Meclis çalışmalarına parti Meclis grupları aracılığıyla katılırlar. Anayasa'ya göre (m. 95/2) siyasi parti grupları, en az yirmi üyeden meydana gelir.

21. Anayasa'da değinilmeyen Danışma Kurulu, Millet Meclisi İçtüzüğü'nde nasıl düzenlenmiştir?"

Cevap: "Danışma Kurulu, Millet Meclisi Başkanı'nın başkanlığında siyasi parti grup başkanları veya vekillerinden birisi veya onların yazılı olarak görevlendirdiği birer milletvekilinden kurulur. Bu kurul,

İçtüzükte kendisine verilen görevleri yerine getirir ve Başkanın istemi üzerine danışma niteliğinde görüş bildirir". Maddeden de açıkça anlaşıldığı gibi, Danışma Kurulu'nun kararları bağlayıcı nitelikte değil, danışma niteliğindedir.

TBMM'NİN GÖREV VE YETKİLERİ

22. TBMM'nin görev ve yetkileri nelerdir?"

Cevap: Bir Hükümet sistemi ne olursa olsun, bütün temsilî rejimlerde parlamentoların, kanun yapma, hükümeti denetleme ve devlet bütçesini kabul etme gibi üç temel fonksiyonu vardır.

Parlamentar bir rejim kuran 1982 Anayasası, TBMM'ye, parlamentoların bu üç klasik yetkisini vermiştir. Bunların dışında da anayasanın TBMM'ye vermiş olduğu görev ve yetkiler vardır. TBMM'nin görev ve yetkileri, genel olarak, Anayasa'nın 87. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulu'nu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kurulu'na belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak; Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek ve Anayasa'nın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir".

Anayasa'da 2004 yılında yapılan değişiklikle, ölüm cezalarının kaldırılmasına paralel olarak, bu hükümden "mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi" ifadesi çıkarılmıştır.

23. Kadük Olma ne anlama gelir?"

Cevap: Bir yasama döneminde sonuçlandırılmayan kanun tasarısı ve tekliflerinin hükümsüz kalmasıdır.

24. "Genel Görüşme" ne anlama gelir?"

Cevap: Toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren bir konunun, TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmesidir.

25. "Meclis Araştırması" ne anlama gelir?"

Cevap: Yasama meclislerinin bir konuda bilgi edinmek için yaptıkları incelemidir.

26. Meclis Soruşturması nedir?"

Cevap: Başbakan ya da bakanların görevleriyle ilgili cezai sorumluluklarının araştırılmasını sağlayan bir denetim aracıdır.

27. Yüce Divan nedir?"

Cevap: Anayasa Mahkemesi'nin Cumhurbaşkanını, TBMM Başkanı'nı Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu, Sayıştay başkan ve üyelerini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısını, Askeri Yargıtay Başsavcısını ve kendi

üyeleri ile Genelkurmay Başkanını, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarıyla Jandarma Genel Komutanını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı ceza mahkemesi olarak yargılaması sırasında taşıdığı addır.

28. Gensoru nedir?

Cevap: Bakanlar Kurulu'nun ya da bir bakanın, Meclis'çe görevden uzaklaştırılması sonucunu doğuran, siyasal sorumluluğa yönelik bir denetim aracıdır.

YÜRÜTME ORGANININ YAPISI

1. Yürütme organının yapısını açıklayınız.

Cevap: Yürütme organı, yapısı bakımından iki ana tipe ayrılabilir: Monist (tekçi) yürütme ve düalist (ikici) yürütme. Monist yürütme; yürütme yetkisinin tek bir kişi veya bir kurulda toplandığı yürütme çeşididir. Düalist yürütme ise; yürütme yetkisinin bir kişi (devlet başkanı) ile bir kurul (bakanlar kurulu) arasında bölüşüldüğü yürütme çeşididir. Parlamenter rejimi benimseyen ülkemizde yürütme organı düalist yapıdadır. 1982 Anayasası'na göre yürütme yetki ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılmakta ve yerine getirilmektedir.

2. Cumhurbaşkanı nasıl seçilir ve tarafsızlığını nasıl korur?

Cevap: TBMM, 31.5.2007 tarihli ve 5678 sayılı anayasa değişikliği kanunu ile Cumhurbaşkanı seçimi yöntemini değiştirmiş ve halk tarafından seçilme yöntemini benimsemiştir. 101. maddenin yeni şekline göre, "Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı'nın görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkündür. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında yüzde onu geçen siyasi partiler ortak aday gösterilebilir. Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer." Tarafsızlık, kanunlarla yaratılacak bir nitelik olmaktan çok, bir kişilik ve zihniyet meselesidir. Siyaset kökenli olmayan bir şahsın görevinde tarafsız davranacağının hiçbir garantisi olmadığı gibi, siyaset kökenli bir Cumhurbaşkanı'nın mutlaka dar partizan saiklerle hareket edeceği de varsayılmaz. Üstelik Cumhurbaşkanı'nın yasama organınca seçildiği parlamenter rejimlerde de hemen daima siyaset kökenli kişiler Cumhurbaşkanı seçilmektedir.

CUMHURBAŞKANI'NIN GÖREV VE YETKİLERİ

3. Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkilerini sıralayınız.

Cevap: Cumhurbaşkanı'nın 1982 Anayasası'nın 104. Maddesinden kaynaklanan yetkileri, yasama, yürütme ve yargı alanları olmak üzere üç alanı kapsamaktadır.

3. Cumhurbaşkanı'nın Yasama ile ilgili Görev ve Yetkileri nelerdir?

Cevap:

- a) Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde açılış konuşmasını yapmak,

- b) Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni gerektiğinde toplantıya çağırarak,
- c) Kanunları yayımlamak,
- d) Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri göndermek,
- e) Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmak,
- f) Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüğünün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açmak,
- g) Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vermek.

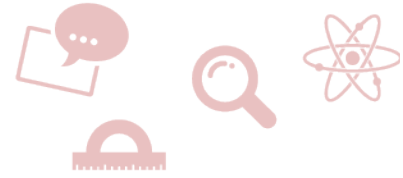
4. Cumhurbaşkanı'nın Yürütme ile ilgili Görev ve Yetkileri nelerdir?

Cevap:

- a) Başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek,
- b) Başbakanın teklifi üzerine bakanları atamak ve görevlerine son vermek,
- c) Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulu'nu başkanlığı altına toplantıya çağırarak,
- d) Yabancı devletlere, Türk Devleti'nin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek,
- e) Milletlerarası anlaşmaları onaylamak ve yayımlamak,
- f) Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığı'nı temsil etmek,
- g) Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar vermek,
- h) Genelkurmay Başkanını atamak,
- i) Milli Güvenlik Kurulu'na başkanlık etmek,
- j) Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla, sıkıyönetim veya olağanüstü hâl ilan etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak,
- k) Kararnameleri imzalamak,
- l) Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak,
- m) Devlet Denetleme Kurulu'nun üyelerini ve Başkanını atamak,
- n) Devlet Denetleme Kurulu'na inceleme, araştırma ve denetleme yaptırmak,
- ö) Yükseköğretim Kurulu üyelerini seçmek,
- o) Üniversite rektörlerini seçmek.

5. Cumhurbaşkanı'nın Yargı ile ilgili Görev ve Yetkileri nelerdir?

Cevap: Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yüksek idare Mahkemesi

üyelerini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçmek. Bu hususların dışında Cumhurbaşkanı, ayrıca Anayasa’da ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır (m. 104/son). Anayasa’da sayılan bu yetkilerin, Cumhurbaşkanlığı makamını, parlamenter rejimlerde genellikle görülen sembolik bir makam olmaktan çıkarıp, siyasal sistemin önemli bir unsuru hâline getirdiği açıktır.

CUMHURBAŞKANI’NIN SİYASAL SORUMSUZLUĞU

6. Cumhurbaşkanı’nın Siyasal Sorumsuzluğu ne demektir?

Cevap: Cumhurbaşkanı’nın sorumsuzluğu, aslında onun yetkisizliği demektir. Buna karşılık, siyasal sorumluluğu yüklenen Başbakan ve bakanlar, yürütme yetkisinin gerçek sahibi durumundadırlar. Anayasa’ya göre (m. 105/1), “Cumhurbaşkanı’nın, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur”. Anayasa hukukunda karşı imza kuralı denilen ve parlamenter rejimin temel ilkelerinden birini oluşturan bu kural, yürütme yetkisinin gerçekte Cumhurbaşkanı’nda değil, yürütme organının sorumlu unsuru olan Bakanlar Kurulu’nda olduğu anlamına gelir.

7. 1982 Anayasası ile kabul edilen “karşı imza” kuralının Cumhurbaşkanı’nın sadece yürütme alanındaki işlemlerine mi ilişkin olduğunu, yoksa onun Devlet Başkanlığı sıfatından doğan yetkileriyle ilgili işlemleri de mi kapsar?

Cevap: Cumhurbaşkanı’nın kendisine tarafsız Devlet Başkanı sıfatıyla tanınmış yetkilerin Cumhurbaşkanı’nca tek başına kullanılabilmesi gerekir. Buna karşılık yürütme alanındaki işlemlerin kural olarak karşı imza kuralına tâbi olması gerekir. Özellikle, Cumhurbaşkanı’nın atama yetkileri düşünüldüğünde, tereddüt oluşması hâlinde atama yapılacak kurumun icrai karar alma yetkisinin olup olmadığına bakmak gerekir.

CUMHURBAŞKANI’NIN CEZAI SORUMSUZLUĞU VE SORUMLULUĞU

8. Cumhurbaşkanı’nın cezai sorumsuzluğu ve sorumluluğu kavramları nedir?

Cevap: Parlamenter rejimlerde devlet başkanının, siyasal sorumsuzluğu yanında cezai bakımından da sorumsuz olduğu ilke olarak kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı’nın cezai sorumsuzluğu, ancak onun göreviyle ilgili suçlarından dolayı söz konusu olur. Cumhurbaşkanı, âdi suçlardan, yani göreviyle ilgili olmayan suçlardan dolayı her vatandaş gibi sorumludur. Parlamenter cumhuriyetlerde genel olarak Cumhurbaşkanı’nın vatana ihanet teşkil eden suçlarından dolayı cezai bakımdan sorumlu olacağı ilkesi kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı’nın vatana ihanetle suçlanması hâlinde onu yargılayacak olan makam, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi’dir. Cumhurbaşkanı’nın vatana

ihabetle suçlanması durumunda Cumhurbaşkanlığı sıfatının sona ereceğini kabul etmek yerinde olur.

CUMHURBAŞKANI’NA VEKÂLET

9. Cumhurbaşkanı’nın yerine hangi durumlarda kim vekâlet eder?

Cevap: Anayasa’ya göre “Cumhurbaşkanı’nın hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmeye kadar; ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması hâlinde de yenisi seçilinceye kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Cumhurbaşkanlığı’na vekillik eder ve Cumhurbaşkanı’na ait yetkileri kullanır” (m. 106). Cumhurbaşkanı’nın sağlık nedeni ile görevini devamlı olarak yürütemeyecek duruma gelmesi de bir boşalma sebebidir. Cumhurbaşkanı’nın vatana ihanetle suçlanması, başka bir boşalma sebebi olarak kabul edilmelidir. Meclis Başkanı, Cumhurbaşkanı’na vekâlet ettiği süre içinde, ona ait olan bütün yetkileri kullanabilir.

BAKANLAR KURULU’NUN KURULUŞU

10. Bakanlar Kurulu’nun oluşumu nasıldır?

Cevap: 1982 Anayasası’na göre Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan oluşur. Başbakan, Cumhurbaşkanı’nca TBMM üyeleri arasından atanır. Bakanlar TBMM üyeleri veya milletvekilliğine seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanı’nca atanır.

BAKANLAR KURULU’NUN YAPISI

11. Bakanlar Kurulu’nu kimler oluşturur?

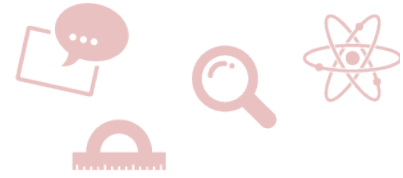
Cevap: Bakanlar Kurulu, başbakan ve bakanlardan oluşan kolektif bir karar organı olmakla beraber, bu kurul içinde Başbakanın özel bir siyasi liderlik mevki vardır. Anayasa, bakanlıkların sayısını ve adlarını belirtmiş değildir. Bu iş, kanuna bırakılmıştır. Anayasa’ya göre (m.13/1), “Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve teşkilatı kanunla düzenlenir”. Açık olan bakanlıklarla izinli veya özlü olan bir bakana, diğer bir bakan geçici olarak vekillik eder. Bir bakan birden fazlasına vekillik edemez. Herhangi bir sebeple boşalan bakanlığa en geç on beş gün içinde atama yapılır (m. 113/2, 4).

BAKANLARIN SORUMLULUĞU

12. Bakanların sorumluluklarını hangi başlıklar altında inceleyebiliriz?

Cevap: Siyasal sorumluluk, Cezai sorumluluk, Hukuki sorumluluk olarak üç başlık altında inceleyebiliriz.

Siyasal sorumluluk, kolektif ve bireysel olmak üzere iki türdür. Kolektif (ortak) sorumluluk, hükûmetin genel siyasetinin yürütülmesinden doğan sorumluluktur. Siyasal sorumluluğun ikinci çeşidi, bakanların bireysel sorumluluğudur. Anayasa bunu, “her bakan... ayrıca, kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden de sorumludur” demek suretiyle ifade

etmiştir. Cezai sorumluluk, bakanların görevleriyle ilgili suçlarından doğan sorumluluklarıdır. Bu sorumluluk, meclis soruşturması yoluyla araştırılır ve soruşturma sonucunda, ilgili bakanın Yüce Divan'a sevk edilmesine Meclis'çe karar verilebilir. TBMM kararıyla Yüce Divan'a sevk edilen bir bakan, bakanlıktan düşer.

Hukuki sorumluluk, bakanların görevleriyle ilgili olarak devlete verdikleri zararın, kendilerine tazminat davası yoluyla ödettilmesidir. 1924 Anayasası hukuki sorumluluk konusunda açıklık getirmemekle beraber, cezai ve hukuki sorumluluk arasında ayırım yapmaksızın, "Bakanları... görevlerinden doğacak işlerden dolayı yargılamak için Yüce Divan kurulu" demektedir.

GEÇİCİ BAKANLAR KURULU

13. Geçici Bakanlar Kurulu ne zaman hangi şartlarda kurulur?

Cevap: "Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerinden önce, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları çekilir. Seçimin başlangıç tarihinden üç gün önce; seçim dönemi bitmeden seçimin yenilenmesine karar verilmesi hâlinde ise, bu karardan başlayarak beş gün içinde, bu bakanlıklara Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden veya dışarıdan bağımsızlar Başbakanca atanır. 116. madde gereğince seçimlerin yenilenmesine karar verildiğinde Bakanlar Kurulu çekilir ve Cumhurbaşkanı geçici Bakanlar Kurulu'nu kurmak üzere bir Başbakan atar.

HÜKÜMET SİSTEMİNİN NİTELİĞİ

14. Hükümet sisteminin niteliğini nedir?

Cevap: Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin niteliğine göre başkanlık hükûmeti sistemi, parlamenter rejim ve meclis hükûmeti sistemi olmak üzere, üç hükûmet sisteminin varlığından söz edilmektedir. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin yumuşak ve dengeli ayrılığı olarak tanımlanan parlamenter rejimin zorunlu şartları Bakanlar Kurulu'nun yasama organı önündeki siyasal sorumluluğu, yürütme organının parlamentoyu fesih yetkisi ve siyasal bakımdan sorumsuz devlet başkanının varlığıdır.

15. Yasama-Yürütme ilişkileri ve Hükümet Sistemlerini açıklayınız.

Cevap: Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirleriyle ilişkileri, pozitif anayasa hukukunda egemen olan hükûmet şekilleri tasnifinin dayandığı temeli oluşturur. Bu ilişkilerin niteliğine göre, başkanlık hükûmeti sistemi, parlamenter rejim ve meclis hükûmeti sistemi olmak üzere üç hükûmet sistemi ayırdedilebilir. Yasama ve yürütme kuvvetleri ya aynı elde, daha doğrusu aynı devlet organında toplanabilir, ya da ayrı organlara verilebilir. Bunlardan ilkinde kuvvetler birliği sistemleri, ikincisine kuvvetler ayrılığı sistemleri denilmektedir.

16. 1982 Anayasası'nda Parlamenter Rejim Unsurları nelerdir?

Cevap: 1982 Anayasası, Cumhurbaşkanı'na klasik parlamenter rejimlerdeki devlet başkanının rolünü hayli aşan bir mevki vermiş olmakla beraber, parlamenter rejimin en önemli ve tanımlayıcı unsuru olan, hükûmetin parlamento karşısındaki siyasal sorumluluğu ilkesi, aynen korunmuştur. Bakanlar Kurulu'nun göreve başlarken ve görev sırasında güvenoyu almasına ilişkin kurallarda hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Bakanlar Kurulu'nun hükûmetin genel siyasetinin yürütülmesinden birlikte sorumlu olduğu, ayrıca her bakanın kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden sorumlu olduğu ilkesi tekrarlanmıştır.

17. 1982 Anayasası'nda parlamenter rejimin unsurları olarak nitelendirilebilecek düzenlemeleri nelerdir?

Cevap: 1982 Anayasası'nda yer alan parlamenter rejimin unsurları; hükûmetin parlamento karşısındaki siyasal sorumluluğunun olması, Cumhurbaşkanı'nın siyasal sorumsuzluğu ve bunun gereği olan karşı imza ilkesinin kabul edilmesi ve Cumhurbaşkanı'nın, yasama meclisini tamamen kendi takdirine bağlı olarak feshetme yetkisine sahip olmaması şeklinde özetlenebilir.

OLAĞANÜSTÜ HÂL KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

18. Olağanüstü hâl kavramı nedir ve çeşitleri nelerdir?

Cevap: Olağanüstü yönetim usulleri, devletin normal hukuk düzeninin kuralları ile karşılanmasına imkân olmayan olağanüstü bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu özel yönetim usulleridir.

19. Olağanüstü hâl kavramlarının çeşitleri nelerdir?

Cevap: Olağanüstü Hâl Kanunu, mesela tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hâl ilanı durumunda, bölgenin belirli yerlerinde yerleşimi yasaklamak, belirli yerleşim yerlerine girişi ve buralardan çıkışı sınırlamak, belli yerleşim yerlerini boşaltmak veya başka yerlere nakletmek gibi, para, mal ve çalışma yükümlülükleri dışında kalan olağanüstü yetkilerden söz etmektedir. Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle ilan edilen olağanüstü hâlin konusu, 2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu'nda belirlenmiştir. Anılan kanunun 9 ve 11. maddeleri, bu durumda alınabilecek olan ve temel hak ve hürriyetleri sınırlayıcı veya kullanılmasını durdurucu nitelik taşıyan tedbirleri saymaktadır. Şu hâlde olağanüstü hâlin konusu temel hak ve hürriyetlerin, normal zamanlardaki ölçülerin ötesinde sınırlandırılması veya durdurulmasıdır. Ancak, sıkıyönetimden farklı olarak, olağanüstü hâlde kolluk yetkileri askeri makamlara geçmeyeceği gibi, bir kısım suçların sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargılanması da söz konusu olmaz.

20. Olağanüstü hâl ve sıkıyönetim ilanı arasında temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması veya durdurulması konusunda ne gibi farklılıklar söz konusudur?

Cevap: Sıkıyönetim rejimlerinde olağanüstü hâl ilanlarından farklı olarak;

1. Kolluk (zabıta) görev ve yetkilerinin askeri makamlara geçer
2. Bazı suçlar sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargılanır.

21. Olağanüstü hallerde yargısal denetim nasıl uygulanır?

Cevap: Olağanüstü hâl rejimlerinde yargısal denetim sorunu iki açıdan ele alınabilir. Biri, olağanüstü hâl rejiminin ilanı işlemi üzerindeki yargısal denetim, diğeri ise olağanüstü hâl yetkilerini kullanan idari makamların yaptıkları idari işlemler üzerindeki yargısal denetim.

22. Olağanüstü hâl ve sıkıyönetim ilanına ilişkin Bakanlar Kurulu kararının yargısal denetimi konusunda Danıştay'ın tutumunu ve bu tutumun dayandığı gerekçe nedir?

Cevap: Danıştay, olağanüstü hâl ve sıkıyönetim ilanına ilişkin Bakanlar Kurulu kararını denetlemeyi reddetmiştir. Danıştay'a göre bu tür kararlar, TBMM tarafından onaylanmakla bir yasama işlemi hâline gelmekte ve bu nedenle idari yargının görev alanından çıkmış olmaktadır.

OLAĞANÜSTÜ HÂL REJİMLERİNİN KONUSU

23. Olağanüstü hal rejimlerinin konusu nedir?

Cevap: Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle ilan edilen olağanüstü hâlin konusu, 2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu'nda belirlenmiştir. Anılan kanunun 9 ve 11. maddeleri, bu durumda alınabilecek olan ve temel hak ve hürriyetleri sınırlayıcı veya kullanılmalarını durdurucu nitelik taşıyan tedbirleri saymaktadır. Şu hâlde olağanüstü hâlin konusu temel hak ve hürriyetlerin, normal zamanlardaki ölçülerin ötesinde sınırlandırılması veya durdurulmasıdır. Ancak, sıkıyönetimden farklı olarak, olağanüstü hâlde kolluk yetkileri askeri makamlara geçmeyeceği gibi, bir kısım suçların sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargılanması da söz konusu olmaz.

24. Sıkıyönetim nedir?

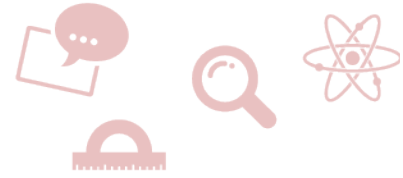
Cevap: Sıkıyönetim, Anayasal düzene yönelik, olağanüstü hâl ilanını gerektiren hâllerden daha vahim şiddet olaylarının yaygınlaşması, savaş hâli, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması, Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın varlığı veya ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması hâllerinde başvurulan olağanüstü yönetim usulüdür.

25. Olağanüstü Hâl Kanunu'na göre olağanüstü hâlin uygulanmasında görev ve yetki hangi makama aittir?

Cevap: Olağanüstü Hâl Kanunu'na göre (m. 14), olağanüstü hâlin uygulanmasında görev ve yetki; olağanüstü hâl bir ili kapsıyorsa il valisine, bir bölge valiliğine bağlı birden çok ilde ilan edilmesi hâlinde bölge valisine, birden fazla bölge valisinin görev alanına giren illerde veya bütün yurttan ilan edilmesi hâlinde koordine ve işbirliği Başbakanlıkça sağlanmak suretiyle bölge valilerine aittir.

26. Yargı görevi bakımından Olağanüstü hal ve sıkıyönetim arasındaki fark nedir?

Cevap: Sıkıyönetimden farklı olarak, olağanüstü hâlde yargı görevi, normal adliye mahkemelerindedir. Olağanüstü Hâl Kanunu'na göre (m. 24), "Olağanüstü hal ilan edilen yerlerde, devlet güvenlik mahkemeleri ile askeri mahkemelerin görevlerine giren suçlar dışındaki davalara adli yargıda bakılır".

YARGI FONKSİYONUNUN MAHİYETİ

1. *Yargı fonksiyonunun üçüncü bir kuvvet olarak kabul edilmediği sistemlerde hâkimlerin bağımsızlığı konusu nasıl gerçekleşmektedir?*

Cevap: Hâkimlerin bağımsızlığı, hukuk devletinin vazgeçilmez şartı olarak bütün uygar ve demokratik ülkelerde benimsenmiş olan bir ilkedir. Bu ülkelerin bir kısmı, anayasalarında yargıyı ayrı bir kuvvet olarak nitelendirmişler, bir kısmı ise ona bu sıfatı tanımamışlardır. Şu hâlde, hâkimlerin bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı teorisinin bir sonucu olmadığı gibi, bağımsız bir yargı kuvvetinin varlığına da bağlı değildir.

TÜRK ANAYASALARINDA YARGI FONKSİYONUN DÜZENLENİŞİ

2. *1876 Anayasası yargıyı ne şekilde nitelendirmiştir?*

Cevap: 1876 Anayasası, yargıyı bir kuvvet olarak nitelendirmemiş, yargı organına ilişkin bölümün başlığı olarak mehkâim (mahkemeler) deyimini kullanmıştır. Zaten monarşik bir sistemde egemenlik hükümdara ait sayıldığından, yargının da bir kuvvet olarak nitelendirilmesi söz konusu olamazdı. Bununla birlikte bu Anayasa, yargının bağımsızlığına ilişkin bazı ilkelere yer vermiş, hâkimlerin azlolunamaması esasını da kabul etmiştir.

3. *1924 Anayasası'na göre yasama ve yürütme organının yargı üzerindeki etkisi nedir?*

Cevap: Anayasa'nın 55. maddesi "Yargıçlar kanunda gösterilen usuller ve hâller dışında görevlerinden çıkarılamaz." demek suretiyle, yargı bağımsızlığının temel unsurunu oluşturan hâkimlerin azlolunamazlığı ilkesine kanunla istisnalar getirilebilmesini kabul etmiş ve bu istisnaların kapsamının belirlenmesini de tamamen yasama organının takdirine bırakmıştır. Genel 56. maddeye göre, "Yargıçların nitelikleri, hakları, görevleri, aylık ve ödenekleri, nasıl tayin olunacakları ve görevlerinden nasıl çıkarılacakları özel kanunla gösterilir". Böylece, hâkimlerin teminatı ile ilgili çok önemli diğer birtakım hususlar kanun koyucunun takdirine bırakılmış olmaktadır. Uygulamada da hâkimlerin tayin, terfi, nakil ve disiplin işlerinde yürütme organının yetkili kılınmış olması ve hâkimlerin yaş haddi dikkate alınmaksızın görülen lüzum üzerine re'sen emekliye sevk edilebilmeleri, yargı organını büyük ölçüde yürütme organına bağımlı kılmıştır.

MAHKEMELERİN BAĞIMSIZLIĞI İLKESİ

4. *Mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi neyi ifade eder?*

Cevap: Mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi, hâkimlerin gerek yasama gerek yürütme organlarından bağımsız olmalarını, bu iki organın hâkimlere emir ve talimat veremeyeceğini ve tavsiyede bulunamayacağını ifade eder.

5. *Hâkimlik teminatı nedir?*

Cevap: Hâkimlerin görevlerini, herhangi bir baskı ya da tehditle karşılaşmaksızın tam bir serbestlik, tarafsızlık ve huzur ortamı içinde gerçekleştirebilmeleri için öngörülen önlemlerin bütünüdür.

6. *1961 Anayasası'nın kurduğu Yüksek Hâkimler Kurulu'nun kuruluş amacı nedir?*

Cevap: Hâkimlik teminatının, amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirilmesi açısından en önemli pratik sorun, hâkimlerin tayin, terfi, nakil, denetim ve disiplin gibi özlük işlerinin ne tür bir organ veya kurul tarafından yapılacağıdır. Bu işlemlerin yürütme organına bırakılmasının, hâkimlik teminatının değer ve etkinliğini büyük ölçüde ortadan kaldıracığı şüphesizdir. Bu sebeple 1961 Anayasası, "hâkimlerin bütün özlük işleri hakkında karar" vermek (m. 144/1) üzere bir Yüksek Hâkimler Kurulu (YHK) kurmuştur.

7. *1982 Anayasası'na göre Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kimlerden oluşur?*

Cevap: Kurulun Başkanı, Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun üç asıl ve üç yedek üyesi Yargıtay Genel Kurulu'nun, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay Genel Kurulu'nun kendi üyeleri arasından, her üyelik için gösterecekleri üçer aday içinden Cumhurbaşkanı'nca, dört yıl için seçilir.

8. *2010 anayasa değişikliği ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun oluşum tarzı ve işleyişinde yapılan değişimlerin amacı nedir?*

Cevap: Bu değişikliklerle HSYK'nın yapısı, daha çoğulcu ve temsili yönde değiştirilmiş; bazı iddiaların aksine, yürütme organının Kurul üzerindeki etkisi güçlendirilmemiş, tersine, önemli ölçüde sınırlandırılmıştır. Bu yeni yapının, Avrupa ülkelerindeki yaygın modele ve Avrupa hukuk kuruluşlarının tavsiyelerine uygun olduğu söylenebilir.

9. *Yargıtay'ın görevi nedir?*

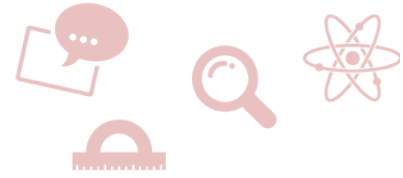
Cevap: Adliye mahkemelerinden verilen karar ve hükümlerin son inceleme makamı olup yasa ile belirlenen bazı davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar; çeşitli hukuk ve ceza dairelerinden oluşur.

10. *1982 Anayasası'na göre Yargıtay üyeleri nasıl seçilir?*

Cevap: 1982 Anayasası'na göre, (m. 154/2, 3) "Yargıtay üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve Cumhuriyet savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler".

11. *Danıştay'ın görevi nedir?*

Cevap: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş bulunan yüksek idare mahkemesi, danışma ve inceleme merciidir.

HUK209U-ANAYASA HUKUKU Ünite 8: Yargı Organı ve Anayasa Yargısı

12. “İdari Yargı” nedir?

Cevap: İdari uyuşmazlıkların çözümü; idari uyuşmazlıklarla ilgili yargı koludur.

13. 2010 Anayasa değişikliği ile askerî yargıda yapılan önemli iyileştirmeler nelerdir.

Cevap:

- Savaş hâli hariç, askerî mahkemelerin sivil kişiler üzerindeki yargı yetkisi tümüyle kaldırılmıştır.
- Askerî yargının görev alanını belirleyen kriterler arasında yer alan sorunlu nitelikteki “Askerî mahallerde işlenen suçlar” kriteri kaldırılmıştır. Böylece, askerlik hizmet ve göreviyle hiçbir ilişkisi olmadığı hâlde, sırf askerî mahalde işlenmiş olmaları nedeniyle askerî yargının görev alanına girdiği iddia edilecek olan bazı suçlar kesin olarak adli yargının görev alanında olacaktır.
- Bu husus, “devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzen işleyişine karşı” işlenen suçlara ait davaların “her hâlde adliye mahkemelerinde” görüleceği hükmüyle teyit edilmiştir.
- Askerî hâkimlerin özlük işleri ile askerî savcılarının bağlı bulundukları komutanlıkla ilişkilerinin düzenlenmesinde, eski metinde mevcut olan “askerlik hizmetinin gereklerine göre” kriteri kaldırılmış, sadece “mahkemelerin bağımsızlığı” ve “hâkimlik teminatı” kriterleri muhafaza edilmiştir. Aynı değişiklik, Askerî Yargıtay’a ilişkin 156. ve AYİM’e ilişkin 157. maddelerde de gerçekleştirilmiştir. Böylece, askerî hâkim ve savcılarının bugünkünden daha bağımsız ve teminatl olmalarının anayasal zemini hazırlanmıştır. Gerçekten, askerlik hizmetinin gerekleri kriterinin, diğer iki kriterle mantıksal bir çelişki içinde olduğuna kuşku yoktur.

14. Askerî Yargıtay’ın görevi nedir?

Cevap: Askerî mahkemelerde verilen karar ve hükümlerin üst inceleme makamıdır; ayrıca asker kişilerin yasa ile belirlenen bazı davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

15. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi’nin görevi nedir

Cevap: Asker kişileri ilgilendiren ve askerî hizmete ilişkin idari eylem ve işlemlerden doğan uyuşmazlıkların ilk ve son derece mahkemesi olarak yargı denetimini ve yasalarla belirlenen görevleri yapan yüksek mahkemedir.

ANAYASA YARGISI KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

16. “Anayasa Yargısı” kavramı neyi ifade etmektedir?

Cevap: Geniş anlamda anayasa yargısı, doğrudan doğruya anayasaya uyulmasını sağlamak amacıyla güden her türlü yargı işlemini veya anayasa hukuku sorunlarının yargısal usuller içerisinde bir karara bağlanması sürecini ifade eder. Dar anlamda ise anayasa yargısından, kanunların ve

diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargısal merciler tarafından denetimi anlaşılır. Anayasa yargısı, hukuk devletin gelişiminde son ve en önemli merhale olarak tanımlanabilir.

17. Önleyici denetim ile düzeltici denetim arasındaki fark nedir?

Cevap: Denetimin yapıldığı zamana göre, denetim sistemleri önleyici denetim ve düzeltici denetim olarak ikiye ayrılır. Önleyici denetim, normun yürürlüğe girmesinden önce yapılan denetimdir ki, bu, kural olarak siyasal organlar tarafından gerçekleştirilir. Normun kesinleşip yürürlüğe girmesinden sonra yapılan düzeltici denetim ise yargı organlarınca gerçekleştirilir.

ANAYASA MAHKEMESİ’NİN STATÜSÜ, KURULUŞU VE GÖREVLERİ

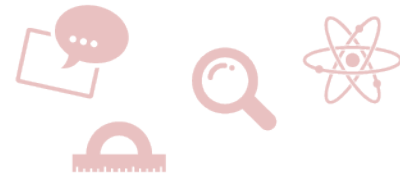
18. 2010 Anayasa değişikliğiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Anayasa Mahkemesi üyelerini seçme biçimi nasıl belirlenmiştir?

Cevap: Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur.

19. Anayasa Mahkemesi’nin norm denetimiyle ilgili olmayan diğer görevleri nelerdir?

Cevap:

- Cumhurbaşkanı’nı, TBMM Başkanı’nı Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, AYİM Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcısı vekilini, HSYK ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı’nı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı’nı görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak (m. 148/3).
- Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak (m. 69/4).
- Siyasi partilerin malî denetimini yapmak (m. 69/3).
- Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya üyeliklerinin düştüğüne TBMM’ce karar verilmesi hâllerinde, ilgililerin iptal istemlerini karara bağlamak (m. 85).
- Uyuşmazlık Mahkemesi’ne başkanlık edecek üyeyi kendi üyeleri arasından görevlendirmek (m. 158/2).
- Bireysel başvuruları karara bağlamak (m. 148).

HUK209U-ANAYASA HUKUKU Ünite 8: Yargı Organı ve Anayasa Yargısı

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN KONUSU

20. *Anayasa Mahkemesi tarafından denetime tâbi olan normlar nelerdir?*

Cevap:

- Kanunlar
- Kanun hükmünde kararnameler
- TBMM İçtüzüğü
- Anayasa değişiklikleri
- Parlamento kararları

21. *Anayasallık bloku nedir?*

Cevap: Anayasallık bloku, anayasaya uygunluk denetiminde kullanılan ölçü normların bütünüdür. oluşturduğu normlar kümesine verilen addır.

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN ŞEKİLLERİ (ESAS VE ŞEKİL YÖNÜNDEN DENETİM)

22. *Esas bakımından denetim neleri içerir?*

Cevap: Bir kanunun veya anayasada sayılan diğer normların esas bakımından anayasaya aykırılığı, o normun muhtevasının anayasa hükümleri ile çatışması demektir. Denetlenen normun anayasaya aykırılığı çok çeşitli sebeplerle ortaya çıkabileceği için, esas yönünden anayasaya aykırılık durumlarını tam olarak tanımlamak veya sınıflandırmak çok güçtür. Esas bakımından denetim; amaç (maksat) unsuru bakımından ve konu unsuru bakımından olmak üzere ikiye ayrılabilir.

23. *Şekil bakımından denetim nedir?*

Cevap: Dar anlamda şekil denetimi, kanunların (veya anayasaya uygunluk denetimine tâbi olan diğer normların) anayasada belirtilmiş usul ve şekil kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadıklarının araştırılmasıdır. Ancak anayasa, normların şekil bakımından denetlenmesinden söz ederken, muhtemelen, buna ek olarak yetki unsuru bakımından mevcut olabilecek sakatlıkların denetlenmesini de kastetmiştir. Yetkiden anlaşılması gereken, bir işlemin, anayasanın yetkilendirdiği organ veya organlar tarafından ve anayasanın çizdiği görev alanı içinde yapılmasıdır. Yetki unsuru bakımından mevcut sakatlıklar, işlemi aynı zamanda şekil bakımından da sakatlar. Çünkü yetkisiz bir organ tarafından veya anayasanın çizdiği yetki alanı dışında yapılan bir işlem şekil bakımından sağlıklı, geçerli bir işlem olarak doğmaz. Anayasa Mahkemesi'nin böyle bir işlemi, daha esasa girmeden, şekil yönünden iptal etmesi gerekir.

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN YOLLARI (İPTAL DAVASI VE İTİRAZ YOLU)

24. *Soyut norm denetimi (iptal davası) nedir?*

Cevap: 1961 Anayasası'nda "iptal davası" olarak adlandırılan soyut norm denetimi, anayasada belirtilen bazı kişi ve organların bir kanuna karşı Anayasa

Mahkemesi'nde dava açmalarıyla gerçekleştirilen denetim türüdür.

25. *İptal davası açabilecek organlar kimlerdir?*

Cevap: İptal davası, ancak Cumhurbaşkanı, iktidar ve ana muhalefet partisi meclis grupları ile TBMM üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyeler tarafından açılabilir (m. 150). İktidar ve ana muhalefet partileri dışında, TBMM'de mevcut olabilecek diğer siyasi parti gruplarına dava hakkı tanınmamıştır. Şekil bakımından açılacak iptal davalarında ise bu hak, iktidar ve ana muhalefet partileri gruplarına dahi tanınmayıp, sadece Cumhurbaşkanı veya TBMM üye tamsayısının beşte biri tutarındaki üyelerle sınırlandırılmıştır.

26. *Somut norm denetimi nedir?*

Cevap: Somut norm denetimi, bir mahkemede görülmekte olan bir davanın karara bağlanmasının, o davada uygulanacak hukuk normunun anayasaya uygun olup olmamasına bağlı olması hâlinde yapılan denetimdir.

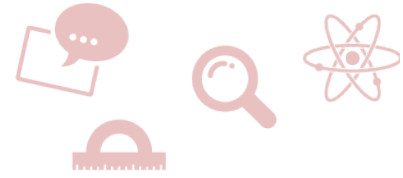
27. *Somut norm denetimi ile soyut norm denetimi arasındaki farklar nelerdir?*

Cevap: Somut norm denetimi, soyut norm denetimine oranla, bir bakıma daha dar, bir bakıma daha geniş bir uygulama alanına sahiptir. Daha dardır; çünkü bu yola, herhangi bir kanun hakkında değil, ancak görülmekte olan bir davada uygulanacak kanun hükmü hakkında başvurulabilir. Daha geniştir; çünkü soyut norm denetimi ancak anayasada belirtilmiş organlar tarafından ve belli bir süre içinde harekete geçirilebildiği hâlde, somut norm denetimi, ilgili kanunun uygulandığı davada taraf olan herkes tarafından ve her zaman için (yani belli bir süre ile sınırlı olmaksızın) işletilebilir.

28. *Somut norm denetiminin şartları nelerdir?*

Cevap:

- Bakılmakta Olan Bir Davanın Varlığı: Somut norm denetiminin temel şartı ve ayırtıcı özelliği, bu yola ancak, bakılmakta olan bir dava dolayısıyla başvurulabilmesidir.
- Davaya Bakılmakta Olan Mercinin Bir Mahkeme Hüviyetini Taşması: Anayasa Mahkemesi'ne göre bir davaya bakılmakta olan mahkeme "Adli, Askerî ve idari davalara bakan ve bu davalarda nihai hüküm vermek suretiyle anlaşmazlıkları çözümleyen her derece mahkeme" dir. Bir başka kararında da Anayasa Mahkemesi, "mahkeme"yi, "bir davaya bakılmakta olan, hâkim niteliğinde kişilerden kurulu, yargı yetkisine sahip, taraflar arasındaki uyuşmazlığın esasını çözümleyen merci" şeklinde tanımlamıştır.
- Uygulanacak Normun Varlığı: Metin Kıratlı'ya göre, "Hüküm, bir kanunun Anayasaya aykırılığı meselesi çözümlenmeden verilemiyorsa, bu kanunun Anayasaya aykırılığının Anayasa Mahkemesi'ne intikal ettirilmesi gerekir". Bizce

HUK209U-ANAYASA HUKUKU Ünite 8: Yargı Organı ve Anayasa Yargısı

de bu anlayış tarzı somut norm denetiminin mahiyetine daha uygun düşer.

- İddianın Ciddiliği: Somut norm denetimi, ya davaya bakmakta olan mahkemenin, uygulanacak bir kanun veya KHK hükümlerini re'sen anayasaya aykırı görmesi veya taraflardan birinin ileri sürdüğü anayasaya aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varması hâllerinde başlatılabilmektedir.

29. Somut norm denetimi bakımından 1961 v2 1982 Anayasası arasındaki en önemli fark nedir?

Cevap: Somut norm denetimi bakımından 1961 ve 1982 Anayasası arasındaki belki en önemli fark, 1982 Anayasası'na göre (m.152/4) Anayasa Mahkemesi'nin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamayacağıdır.

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN SONUCU VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ NİTELİĞİ

30. Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı açısından, 1961 ve 1982 Anayasası arasındaki fark nedir?

Cevap: 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nın aksine, Anayasa Mahkemesi'ne "olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı" karar verme yetkisini tanımamıştır. 1961 Anayasası döneminde mahkemenin bu yetkisi, ancak somut norm denetiminde, yani diğer mahkemelerden gelen anayasaya aykırılık iddiaları üzerine verilen hükümlerde söz konusu olabiliyordu. Üstelik somut norm denetiminde de Anayasa Mahkemesi, herkes için iptal veya olayla sınırlı olarak karar verme yollarından birini tercih etmekte serbestti. Anayasa Mahkemesi'ne olayla sınırlı karar verme yetkisi tanınmış olması doktrinde genellikle eleştirilmiş, bir kanunun belli bir olayda uygulanmayıp benzer başka olaylara uygulanmasının eşitlik ilkesini sarsacağı haklı olarak ileri sürülmüştür. Nitekim 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi, bu yetkiyi sadece bir defa kullanmış, 1982 Anayasası ise bu yönteme yer vermemiştir.

31. Anayasa Mahkemesi kararlarının yürürlüğe girmesi ne şekilde gerçekleşmektedir?

Cevap: Kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazete'de yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez. İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukuki boşluğu dolduracak kanun tasarısı veya teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.

32. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararını erteleme gerekçesi neler olabilir?

Cevap: Anayasa Mahkemesi, iptal kararının yürürlüğünü erteleme yetkisini ancak çok istisnai olarak ve iptal kararının derhal yürürlüğe girmesi ile kamu düzeni bakımından gerçekten tehlikeli bir boşluğun doğabileceği durumlarda kullanmalıdır.

33. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararlarının geriye yürümezliğinin gerekçesi neler olabilir?

Cevap: Anayasaya aykırılığı saptanmış bir kanunun, hukuk dünyasına hiç doğmamış gibi sayılması, dolayısıyla iptal kararının geriye yürütülerek o kanunun tamamen yok sayılması da akla gelebilirdi. Ancak böyle bir durumun, kanuna dayanılarak o tarihe kadar yapılmış yüzlerce, binlerce bireysel işlemi geçersiz kılacağı, bu yüzden kişilerin hukuki güvenliği ve hukuk düzeninin istikrarı açısından çok büyük sakıncalar doğuracağı ortadadır. Bu nedenle anayasa koyucu, bizce de isabetli olarak, iptal kararının geriye yürümemesi ilkesini benimsemiştir.

34. Anayasa Mahkemesi hangi durumlarda duruşma yoluna gidebilir?

Cevap: Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, bireysel başvurularda duruşma yapılmasına karar verilebilir. Mahkeme ayrıca, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir ve siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.

ANAYASA YARGISINDA YÜRÜTMENİN DURDURULMASI

34. Yürütmenin durdurulması Federal Almanya'da, Federal Anayasa Mahkemesi Hukuku'nda nasıl işletilmektedir?

Cevap: Federal Almanya'da Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu (m. 32/1) bazı şartlarla Federal Anayasa Mahkemesi'nin yürütmenin durdurulmasına karar verebilmesini kabul etmiştir. Bu maddeye göre, "Federal Anayasa Mahkemesi bir uyuşmazlık sırasında, ağır sakıncaların doğmasını önlemek veya tehdit edici bir gücü engellemek için, ya da başka bir önemli nedenle kamu yararı açısından acilen zorunlu olması durumunda, Geçici Tedbir kararıyla bir durumu geçici olarak düzenleyebilir."